

HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring

november 2001

jaargang XXXII

aflevering 4

Afgiftekantoor 9850 Nevele

HET LAND VAN NEVELE

Heemkundig tijdschrift voor
Bachte-Maria-Leerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Meigem,
Merendree, Nevele, Poesele, Poeke, Sint-Martens-Leerne, Vinkt,
Vosselare en Zeveren

Het Land van Nevele is een uitgave van de heemkundige kring
"Het Land van Nevele" v.z.w.

Abonnementen en lidgeld 2001

Abonnementen op *Het Land van Nevele* lopen over een jaargang van vier nummers. Bij nieuwe abonnementen in de loop van het werkjaar worden de vorige nummers, indien nog voorradig, nagestuurd. Oudere nummers vanaf 1970 zijn nog in beperkte hoeveelheid beschikbaar.

Lidgeld 2001

600 fr. (+ 100 fr. buitenland) over te schrijven op rekening 000-0627981-03 of 290-7431460-20 van "Het Land van Nevele" v.z.w.,
Beentjesstraat 24, 9850 Poesele.

Steunend lid 2001

Vanaf 1000 fr.

Redactieadres

J.Luyssaert, Veldestraat 26, 9850 Merendree

Tijdschriftadministratie

L.De Ruyck, Heiste 45, 9850 Landegem

Ledenadministratie

A.Bollaert, Beentjesstraat 24, 9850 Poesele

Opmaak

C.De Groote, Landegem

Druk

Beschutte Werkplaats "Nevelland", Nevele

De auteurs, en niet de uitgever, zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen en illustraties.

Bij de kaffoto: De roerende afscheidsce`ne tussen Lander (Jan Decleir) en Mira (Willeke van Ammelrooy) toen hij aangehouden was voor moord. (Foto D. D'Hooge, Nevele)

HET LAND VAN NEVELE

december 2001

jaargang XXXII

aflevering 4

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

D. D'HOOGHE, "Mira" of "De teleurgang van den Waterhoek", dertig jaar geleden in Nevele	257
J. HAEMERS, Arm Vlaanderen! De crisis van de jaren 1840 in Vosselare	267
M. WYNANTS, De mastief in het leven van Eerwaarde Heer van Doorne	307
G. VAN STEENKISTE, Kusters en orgelisten in Zeveren	312
Redactie, Verbetering bij vroegere artikelen	327
Redactie, Opstelwedstrijd 2001. "De school van mijn grootouders"	328
A.B., Verslagen	337
C.D.G., Het Land van Nevele On-line	338

“MIRA” OF “DE TELEURGANG VAN DEN WATERHOEK”, DERTIG JAAR GELEDEN IN NEVELE

Op dinsdag 2 maart 1971 had in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel de wereldpremière plaats van “Mira” of “De Teleurgang van den Waterhoek”, een film naar de roman van Stijn Streuvels. Voor het scenario en de dialogen tekende Hugo Claus en de regie was in handen van Fons Rademakers. De film was een coproductie “Kunst en Kino” en “Fons Rademakers Productie. De opnames werden gemaakt in Berlare, Hamme en in de Nevelse Zeistraat.

In de maand juni belden bij mij enkele personen aan met de vraag of ik inlichtingen kon geven over het rechtover mijn woning gelegen toen leegstaande café “Biljard” van Fons Van Dorpe (Fons Broos) en over de Zeistraat, een leegstaand huisje en de naam van de bewoners van enkele huisjes. Tevens vroeg men om enkele telefoontjes te mogen doen naar Brussel. Deze personen bleken Fons Rademakers, Hugo Claus en een van de gebroeders Van Raemdonck van het productiehuis “Kunst en Kino” te zijn.

Fons Broos werd erbij gehaald om het ongeschonden interieur van het leegstaand café te laten zien. Het was een van de oudste café's van Nevele, voor het eerst vermeld in 1682, dat tot in 1924 de naam “Sint-Huybrecht” droeg en waar in 1830 bij de Belgische Onafhankelijkheid de ‘oproermakers’ verzamelden om naar het dorp te trekken¹. Dit café zou in de film gebruikt worden als café “In de Meerschblomme” van de Waterhoek te Avelgem. De bijbehorende winkel werd gebruikt als bureau voor de filmmakers. Ook vroegen ze mij of ze een tijdje gebruik mochten maken van mijn telefoon tot hun bureau ingericht zou zijn. Ze zochten ook een lokaal voor het opbergen van de kostuums van de acteurs en figuranten en een atelier voor het strijkwerk en de retouches. Ook een naaister werd gezocht en mijn echtgenote Gisèla aanvaardde deze taak.

Als atelier werd de zaal van café “Het Boerenhof” op de Markt van Nevele

¹ Zie A. JANSSENS, *Van herbergen, herbergiers en tappers in Nevele*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXIII, afl. 3, p. 218. Op de plaats van dit café staat nu de elektriciteitszaak Van Coppenolle.

Het interieur van café "De Biljard" werd gebruikt als
café "In de Meerschblomme" tijdens de opnames van de film "Mira".
(Foto D.D'Hooge, Nevele)

gebruikt, maar voor kleine dringende werkjes op de set kwam men naar mijn naaiatelier.

Voor de kostuums zelf stonden Elly Caus (echtgenote van Hugo Claus), een kleedster van de B.R.T. en mijn echtgenote Gisèla in. Soms moest ze al 's morgens om zes uur in "Het Boerenhof" aanwezig zijn.

Toen het in Nevele stilaan de ronde deed dat er op den Hul een stuk van een film zou opgenomen worden en dat dit enkele dagen zou duren, was de eerste reactie nogal negatief: een film van Streuvels... en waarom geen serieuze film van Buysse, hij had toch de de Zeistraat gebuikt in zijn werken en Streuvels niet... Zou het weer zo iets worden zoals met de film "In de Voetsporen van Cyriel Buysse"² waarvoor men dagenlang had rondgelopen in Nevele, maar die bijna geen enkel beeld van Nevele toonde.

Ook van de kant van het gemeentebestuur was het enthousiame klein. Gelukkig konden de medewerkers van "Kunst en Kino" voor al hun vragen terecht bij toenmalig schepen Jules Schelstraete. Hij bood op een bepaald ogenblik de hulp aan van de gemeente en dat was nogal wat. De elektriciteitspalen en bovenleidingen naar de huizen in de Zeistraat moesten weggenomen worden; de Zeistraat moest een aardeweg worden met langs beide zijden een graskant; er moesten bomen aangeplant worden en de kleine huisjes moesten een stuk ouder en onverzorgder gemaakt worden. Vervoerder Omer Claeys bracht vrachtwagens aarde, graszoden en bomen aan. De aarde werd opengegoid, de graszoden werden opengelegd en de bomen geplant. Voor dit werk had schepen Schelstraete een lumineus idee: de brandweermannen van Nevele zouden met deze taak belast worden. In het begin was het niet moeilijk om aan de nodige vrijwilligers te geraken, maar eens de filmmakers de bereidwilligheid van de brandweermannen door hadden, was er steeds iets te doen: de Zeistraat omtoveren tot een meer winters landschap of café "In de Meerschblomme" nat spuiten, zodat het er van achter de ruiten uitzag alsof het stortregende.

De opnames werden niet allemaal na mekaar en op een en dezelfde dag gemaakt, maar toch waren we met een groepje zelfstandigen die zich gemakkelijk (?) konden vrijmaken. We deden het graag en op de duur voelden we ons echt betrokken bij de filmploeg. We gingen 's middags samen met de acteurs eten in café "De Pen" bij Julien De Paepe en Wiezeken.

² In deze film van Marc Galle spelen de meeste scènes zich af in Deurle en niet in Nevele.

De elektriciteitspalen en bovenleidingen naar de huizen in de Zeistraat moesten weggenomen worden; de Zeistraat moest een aardeweg worden met langs beide zijden een graskant; er moesten bomen aangeplant worden en de kleine huisjes moesten een stuk ouder en onverzorgder gemaakt worden.

Zo zag de Zeistraat eruit tijdens de filmopnames. (Foto D. D'Hooge, Nevele)

Traiteur De Mey uit Bellem bracht het eten en de drank was vrij. Onze wachttijden brachten we meestal door aan de toog, we probeerden zelfs met een Hollands accent te praten tegen de prille twintiger Willeke Van Ammelrooy en de toen nog onbekende Freek de Jonge. Het was in "De Pen" soms een toestand van jewelste met al die acteurs, figuranten, technici. De vaste ploeg figuranten werd gevormd door spelers van de toneelgroep "Ooidonk" uit Bachte-Maria-Lerne, waar de kleine M. Coussement de rol van Rotje vertolkte. Deze figuranten werden dagelijks met een taxi afgehaald.

Men vroeg mij of ik in de straat types kende die zouden willen figureren. Triphon Kneuvelds, Arthur Van Dorpe (Tuur Pruime), Maurice Slock, André Van de Walle, Camiel Coen en zijn vrouw Clara, Alex Foden, Pol Biliet e.a. waren daartoe graag bereid. Veel van deze figuranten zijn in de film lang in beeld geweest. Zo was er de scène met Triphon Kneuvelds. Hij moest een huisje binnengaan en iets zeggen maar het lukt hem niet en meer dan tien keer moest hij de scène overdoen. Het was een laatavondopname rond middernacht en het begon op Triphon zijn systeem te werken. Met grote stappen en een "Gotver, het begint mijn kl... uit te hangen" stapte hij het huisje binnen; "perfect" riep regisseur Fons Rademakers.

De medewerking van de brandweer kwam in het gedrang, want ik werd als luitenant door mijn baas verantwoordelijk gesteld voor hetgeen mijn manschappen uitvoerden. De brandweercommandant noch de burgemeester zouden de uitgaven vergoeden die we voor de film deden, ook al had schepen Schelstraete sommige zaken beloofd. Ik had bij de filmmakers al enkele keren eventuele onkosten te berde gebracht, maar dat werd steeds gewimpeld met "'t Zal wel in orde komen". Steeds dezelfde brandweermannen van hun werk oproepen kon ook niet en er was vooraf niets op papier gezet. Mijn vrouw had als naaister wel een contract, maar de brandweer niet. Ik zei dus tegen de brandweermannen dat ze op mij konden rekenen, alles zou wel in orde komen.

Op zekere dag werd ons gevraagd om 'regen te maken', juist op dezelfde manier als tijdens een vorige scène. We legden de lijn, namen dezelfde plaats in en begonnen te spuiten. Na tien minuten stopten we. De opnameploeg kwam uit het huisje gelopen om te weten wat er gaande was. Ik zei dat we ermee stopten, omdat we geen geschreven overeenkomst hadden. Toen wierp één van de bedienden op: "Dan vragen we de brandweer van Gent". Mijn antwoord was, dat Gent op het grondgebied van Nevele geen taken mag uitvoeren. Na overleg en tussenkomst van Fons Rademakers

Fragment uit de filmopname. Vooraan stappen de figuranten
Triphon Kneuvelds, Maurice Sloock, Alex Foden en André Van de Walle.
(Foto D. D'Hooge, Nevele)

werd een degelijk contract opgesteld en ondertekend en het regende weer...

Lange artikels in dag- en weekbladen zorgden voor een enorme publieke belangstelling op en rond de set. Iedereen wilde de opnames bijwonen en de acteurs van dichtbij zien. Ook bekende journalisten zoals Louis De Lentdecker liepen hier rond om interviews te maken en te noteren. Er kwamen zoveel kijkers op zaterdag en zondag dat de politie en brandweer van 's morgens vroeg het verkeer moesten regelen. Café "De Pen" deed gouden zaken. Aangezien er mooie foto's van Willeke Van Ammelrooy in de kranten waren verschenen, wilde iedereen haar eens in levende lijve zien. Maar ook de vele andere bekende Vlaamse acteurs kregen veel belangstelling van het publiek: Charles Janssens, Ward de Ravet, Carlos Van Lancker, Ann Petersen, Mart Gevers, Roger Bolders, Jan Declair, Romain De Coninck en een opvallende, lange, slungelachtige figuur, met dikke brilglazen, steeds zingend en met groot armengezwaai pratend, de nu gerenommeerde Nederlandse cabaretier Freek De Jonge. Een stille figuur bij de vele figuranten was Roger Raveel, schilder en vriend van Hugo Claus. Sommige acteurs waren al bekende figuren, andere waren nog in hun beginperiode. Later vonden we hun naam in de generiek van andere films en TV-films of in onze Vlaamse theaters. Er liep hier ook een opvallende jonge man rond, meestal gekleed in een gele broek en een purperen cape. Hij had bij de toeschouwers veel beziens, want die kleuren waren in de jaren zeventig niet zo evident. Hij was verantwoordelijk voor de kostuums en hoe een speler zich moest gedragen binnen de tijdsgeest waarin de film zich afspeelde. Het was Jan Fax die later ook de kleren zou ontwerpen voor de film "Willem van Onranje".

Ik heb bij mij thuis met al deze acteurs contact gehad en wat mij opviel was dat niemand zich 'speciaal' voelde. De dagen waarop de brandweer niet moest inspringen, zat ik in mijn werkplaats. Het was er een gezellige bedoening, de acteurs liepen in en uit, kwamen eens telefoneren, gingen naar het wc en vooral de Hollanders vroegen of er geen antiek te koop was. Willeke Van Ammelrooy stond erop dat haar kleren tiptop in orde en verzorgd waren. Op zekere dag stormde zij samen met een opnameleider mijn werkplaats binnen. De mouwkop van haar bloes was te hoog. Er mocht geen tijd verloren gaan en de retouche moest onmiddellijk en ter plaatse gebeuren. Toen ik haar vroeg om haar bloes uit te trekken bleek dit niet te gaan, want ze droeg er niets onder. Dan moest wel met de hand in de bloes het euvel weggenaaid worden, terwijl Willeken in de spiegel toekeek of

Clara Coen (Rotse Clara) als figurante in de film "Mira".
(Foto D. D'Hooge, Nevele)

alles naar wens verliep.

Met de opnames in Hamme, Berlare en Nevele werd de film in 43 dagen gerealiseerd. Het waren lange werkdagen, want meestal moest men reeds om 7 uur 's morgens in "Het Boerenhof" aanwezig zijn om zich te kleden en te laten grimeren. Voor de spelers die in Deurle in de "Pêcheur" logeerden was dit reeds een probleem, voor Ward de Ravet, Charles Janssens e.a. die elke dag na de opnames naar het Antwerpse reden en 's morgens om 7 uur in Nevele moesten zijn, was het een heel zware taak.

Voor de laatste opname, de bedscène van Mira met haar man Maurice was het probleem om een geschikte locatie te vinden. Ook nu had schepen Schelstraete een uitstekende oplossing: een kamertje in de leegstaande dekenij van Nevele bleek voor deze activiteit een gedroomde plaats te zijn...

En na al die drukke dagen keerde de rust weer in Nevele. Technici rolden honderden meters kabel op; filters, spots, en rekwisieten werden weggevoerd. Het was plots zo stil geworden op den Hul. En weer was het de brandweer die de aarde, de graszoden en de bomen verwijderde en de Zeistraat haar oud uitzicht teruggaf.

Nu ik dit na dertig jaar neerschrijf, vraag ik me af of Cyriel Buysse zich in zijn graf niet zou omgedraaid hebben, als hij had vernomen dat in ZIJN Zeistraat "De Teleurgang van den Waterhoek" van zijn rivaal Stijn Streuvels werd verfilmd en niet zijn "Recht van de Sterkste" of "De Biezenstekker".

Maar ja, heeft Buysse in zijn leven niet altijd een beetje van Streuvels verloren?

Daniël D'HOOGHE, Nevele

De man in het midden met zwarte pet is Camiel Coen als figurant in de film "Mira".(Foto D.D'Hooge, Nevele)

ARM VLAANDEREN!

DE CRISIS VAN DE JAREN 1840 IN VOSSELARE

INLEIDING

Sinds de Middeleeuwen al hadden de Lage Landen, inzonderheid het graafschap Vlaanderen, een belangrijk aandeel in de Europese textielproductie, vooral namelijk op het vlak van het spinnen, weven, bewerken en verkopen van linnen en laken, zowel vervaardigd uit vlas als uit wol. Doordat het succes en de groei van deze sector soms nauw gelieerd was aan de politieke grillen van de toenmalige machthebbers, brak bij het begin van de Nieuwe Tijd een moeilijke periode aan voor deze, hoofdzakelijk ambachtelijke, nijverheid. Tijdens de 18^e eeuw echter kreeg vooral de linnenproductie een aantal hoopgevende nieuwe impulsen en op het eind van die eeuw was reeds meer dan de helft van de plattelandsbevolking van vooral Oost- en West-Vlaanderen, meer bepaald in de dichtbevolkte Leievallei in deze arbeidsintensieve en redelijk welvarende textielsector werkzaam. Toch was deze (huis)nijverheid overwegend van seizoenale, rurale en familiale aard, maar door zijn omvang en marktgerichtheid spreken we van een heuse 'proto-inindustrie', die in Europa zijn weerga niet kende, kortom Vlaanderen was hét textielcentrum van West-Europa. Dat was bij de aanvang van de Nieuwste Tijden niet anders.

Maar er kwamen kapers op de kust. In Engeland kwam de industriële revolutie op gang. De linnenweverij verloor zijn ambachtsstatus, het werd een werk voor machines. Ook enkele industriëlen in Vlaanderen vooral in Gent volgden, zij het aarzelend en met enige vertraging, de trend naar mechanisatie. De eenvoudige wever of spinner op het platteland kon de moordende concurrentie van de steden niet aan. "*La fabrication des toiles à la mécanique cause de grande perte à nos tisserandes*" las ik in de bronnen. Ondanks een loodzware, intensieve en tijdrovende arbeid, 's zomers op de velden en 's winters aan de weefmachine, kon het wever- en landbouwersgezin onmogelijk in zijn onderhoud voorzien. Een ongetwijfeld harde crisis brak aan, we schrijven het begin van de 19e eeuw, in het bijzonder de jaren 1840. Wanneer dan eind de jaren '40 ook de graan- én aardappeloogst meermaals zal mislukken, wordt de situatie op het platteland voor velen onleefbaar. Een zwarte periode van massale werkloosheid, hardnekkige

armoede en verhoogde sterfte breekt aan voor Vlaanderen. Arm Vlaanderen.

Het opzet van dit artikel bestaat erin deze industriële en agrarische crisis van de bewogen jaren 1840, aan de hand van archiefbronnen, op microniveau te onderzoeken. Het is de bedoeling na te gaan hoe men die crisis op regionaal of lokaal niveau aanvoelde en beleefde. Een dergelijk initiatief tot onderzoek werd immers nog nooit eerder ondernomen; er verschenen alleen nog maar een weinig werken die de globale Vlaamse situatie onder de loep namen.¹

Na een korte selectieprocedure koos ik de textielgemeente Vosselare als onderzoeksterrein.² Wat waren de gevolgen voor de gewone landbouwer, hoe reageerde het gemeentebestuur op de verschijnselen van de crisis en kwam Vosselare de 'zwarte jaren' ooit te boven? Dit zijn enkele vragen die ik in het volgende deel van dit artikel zal trachten te beantwoorden. In een derde deel bekijken we de gevolgen op demografisch vlak, meer bepaald de repercussie op de nataliteit, mortaliteit en nuptialiteit (het huwelijksgedrag) van de Vosselarenaars. Het artikel wordt afgesloten met een korte, persoonlijke beschouwing over de toenmalige situatie in Vosselare.

IDENTIFICATIE VAN DE GEMEENTE

Administratieve en geografische situering

Vosselare telt amper 626 ha en ligt enkele kilometers ten zuidwesten van Gent in de provincie Oost-Vlaanderen, arrondissement Gent, kanton Nevele. Het is gelegen op het kruispunt van twee, in de 19e eeuw, belang-

¹ Het (quasi enige noemenswaardige) standaardwerk over de crisis van de jaren 1840: G. JACQUEMYNS, *Histoire économique des Flandres (1845-1850)*, Bruxelles, 1928.

² Aanvankelijk was het de bedoeling de situatie in Nevele te onderzoeken, maar omdat de gemeenteraadsverslagen, de notulen van het college van burgemeester en schepenen en de correspondentie van het Nevelse gemeentebestuur uit de periode 1840-1850 ontbraken, werd het onmogelijk deze opdracht uit te voeren. Het gemeentearchief van Vosselare bezat wel de nodige documenten.

rijke wegen, nl. de weg van Nevele naar Gent en de weg Nevele-Deinze.³ Vosselare telde in 1830 130 huizen, een kerk en een katholieke school.⁴ In 1975 smolt Vosselare samen met de dorpen Hansbeke, Landegem, Poesele, Nevele en Merendree; het gefusioneerde dorp nam de naam Nevele aan.

Nu wordt Vosselare van het dorpscentrum van klein-Nevele gescheiden door het Afleidingskanaal van de Leie ook het Schipdonkkanaal genoemd. Het loopt van Deinze naar Schipdonk (een wijk in Merendree), waar op het kanaal Gent-Oostende kruist, verder via Eeklo en Damme tot aan Zeebrugge en zorgt voor de afwatering van de Leie rechtstreeks naar de zee; hierdoor werd reeds menig overstromingsgevaar voorkomen. Dit kanaal werd in de jaren 1847-1849 gegraven. Nog even aanstippen dat reeds vóór de aanwezigheid van het Schipdonkkanaal er een klein bevaarbaar kanaaltje tussen Nevele en Vosselare stroomde, namelijk het '*Nevelsch Vaerdeken*', een gekanaliseerd stuk van de rivier de Oude Kale, heruitgediept in 1831 en in 1847 opgeslorpt door het Schipdonkkanaal.⁵

Een spoorlijn vinden we, ondanks vroeg-negentiende-eeuwse plannen, in Vosselare niet terug. De spoorlijn Gent-Brugge-Oostende loopt nu, onder meer door protest van de 19^e-eeuwse bevolking, iets noordelijk, door de gemeenten Hansbeke en Landegem.

Op de geofysische kaart kunnen we Vosselare situeren in het licht-zand-leemgebied, een eerder onvruchtbaar, maar tot in de vroeg-negentiende eeuw dichtbevolkt gebied. Deze regio werd toen gekenmerkt door de concentratie van kleine landbouwbedrijfjes, bestaand uit gemengde landbouw: akkerbouw (vooral aardappelen en graan), maar ook industriële teelten (voornamelijk vlas, voor het linnen) en veeteelt (o.m. voor de bemesting van de relatief arme gronden). Dit gebied was m.a.w. de kweekbodem voor de proto-industrie; we mogen Vosselare dus catalogeren onder de typische Vlaamse textieldorpjes. Een tijdgenoot die Vosselare in 1846 net voor de crisis bezocht, omschreef de toenmalige situatie als volgt: "Landbouw en weven verschaffen het dorp een eerlijk bestaan".

³ PH. VANDERMAELEN, *Dictionnaire géographique de la Flandre Orientale*, Bruxelles, 1834, p. 225.

⁴ loc.cit.

⁵ H. VAN DEN ABEELE, *Het kanaal van Schipdonk*, Deinze, 1940, p. 13.

Overzicht van de relevante literatuur

Bibliografieën en repertoria

Om literatuur i.v.m. de geschiedenis van Vosselare op te sporen, maakte ik gebruik van volgende instrumenten:

L. De Ruyck en K. De Groote, *Bibliografie van het Land van Nevele*, Nevele, 1990.

Dit is dé bibliografie van de geschiedenis van Nevele en omstreken. Ze is uitgegeven door de heemkundige kring 'Het Land van Nevele' en zou exhaustief zijn, alhoewel het natuurlijk raadzaam is ook op andere plaatsen te zoeken, maar ik vond in geen enkel ander instrument meer informatie dan in dit boekje.

L. De Wachter, *Repertorium van de Vlaamsche gouwen en gemeenten (Heemkundige documentatie 1800-1940)*, Antwerpen, 1942-1957.

Dit is een heel nuttige bibliografie, maar verouderd en soms verwarrend.

J. Art (red.), *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? Deel 1: 19de en 20ste eeuw*, Gent, 1993.

Hét basiswerk voor iedere heemkundige die zichzelf respecteert.

Verder zocht ik ook in de trefwoorden- en in de Alephcatalogus van de Universiteitsbibliotheek Gent. Ook daar vond ik geen 'nieuwe' referenties. Het is tevens altijd nuttig om te weten of er reeds scripties zijn gemaakt over het onderwerp. Om deze op te sporen, zocht ik in de volgende (klassieke) werken:

L. François, *De vele gezichten van de nieuwste geschiedenis, I*, Gent, 1992.

L. François, *De vele gezichten van de nieuwste geschiedenis. II*, Gent, 1995.

J.P. Hendrickx, *Répertoire des mémoires de licence et de thèses de doctorat présentés dans les départements d'histoire contemporaine des universités belges, 1945-1975*, Brussel, 1986.

Mededelingenblad van de Belgische vereniging voor Nieuwste geschiedenis, 1995-1998.

“Doctoraten-Doctorats” in *Belgisch tijdschrift voor Nieuwste geschiedenis*, 1995-1998.

Literatuur

Lambrecht Christiane, *De adel in het kanton Gent (1829-1880)*, Gent, RUG, 1977. (Romain van Eenoo)

Een handig overzicht van de adellijke families in groot-Nevele.

De enige familie met blauw bloed die in Vosselare woonde, was de familie de Kerckhove d'Ousselghem, waarvan Gustave in 1848 burgemeester van Vosselare werd, zijn zoon volgde hem via electorale weg op in 1881. In het hoofdstuk ‘Armen en liefdadigheid’ vond ik geen verwijzing naar enige vormen van donaties, verricht door de familie de Kerckhove. Het enige wapenfeit dat belangrijk is voor mijn studie is de aanleg van een weg in 1846 in Vosselare.

Ook uitgegeven in *Het Land van Nevele*, jg. XI, afl. 4, p. 215-330.

De Martelaere Sven, *De evolutie van het grootgrondbezit in de kantons Nevele en Zomergem (1835-1928)*, Gent, RUG, 1994. (J. Hannes)

Dit lijvig werk bevat jammer genoeg weinig informatie over het grondbezit van de vele kleine landbouwers in Vosselare. Volgens de auteur bezaten 97% van de 19^e-eeuwse ‘bedrijven’ in het dorp een stukje grond van minder dan 25 ha; er is dus slechts sprake van 3% grootgrondbezit, allemaal eigendom van de familie de Kerckhove. Deze verdeling veranderde niet na de crisisjaren 1840-1850.

De meeste artikels in de hieronder staande lijst zijn afkomstig uit het tijdschrift van de heemkundige kring “Het Land van Nevele” (LVN):

van 1970 tot 1974: *Berichtenblad van het Land van Nevele*,

van 1975 tot 1982: *Driemaandelijks berichtenblad van het Land van Nevele*,

van 1983 tot...: *Driemaandelijks tijdschrift van het Land van Nevele*.

(de jaargangen tot 1991 worden bewaard in de centrale bibliotheek onder nummer BIB P15587). Het is best deze artikels met een kritisch oog te lezen.

Bibliografie

- A.DAUW, *Emigratie naar Noord-Amerika*, in *LVN*, jg. XI (1978), afl. 3, pp. 113-140.
- F.DE POTTER & J.BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen: eerste reeks: arrondissement Gent, deel 7: Vosselare*, Gent, 1867.
- A.JANSSENS, *De windmolens van Vosselare*, in *De Belgische molenaar*, jg. 54, pp. 126-128.
- A.JANSSENS, *Vlasteelt, een verdwenen cultuur in Nevele*, in *LVN*, jg. V (1974), afl. 1, pp. 11-21.
- T.PENNEMAN, *Volksgeloof en volkssagen in het Land van Nevele*, in *LVN*, jg. VIII (1977), afl. 3 & 4, pp. 95-238.
- J.VAN DEN CASTEELE, *Een geschiedenis van Vosselare in 1845 door A.C. Van Hoorebeke te boek gesteld*, in *LVN*, jg. XI (1980), afl. 2, pp. 91-147.
- A.C. Van Hoorebeke, *Notice historique sur la commune et église de Vosselaer (Flandre Orientale)*, Gand, 1845.

De consultatie van deze werken heeft me weinig informatie i.v.m. de jaren 1840 opgeleverd, gegevens over de crisis en de toenmalige situatie in Vosselare moest ik dus volledig uit archiefstukken halen.

Overzicht van de archiefbronnen

Na de fusie met Nevele in 1975 werd het grootste deel van het gemeentearchief van Vosselare naar het archief van de fusiegemeente Nevele overgebracht.

Het 19^e-eeuwse deel van het archief wordt jammer genoeg niet onder optimale omstandigheden bewaard en er is al veel verloren gegaan. We vinden er nog van Vosselare, opgemaakt in de eerste helft van de 19^e eeuw:

- de gemeenteraadsverslagen (vanaf 1825);
- de notulen van het college van burgemeester en schepenen (vanaf 1822);
- de jaarverslagen (vanaf 1836);
- de rekeningen van de kerkfabriek (1838-1976);
- overblijfselen van de burgerwacht (1866-1897);
- kadastrale leggers (onvolledige reeks);
- de resultaten van de volkstellingen (zonder telfiches; vanaf 1846 t.e.m.

- 1980);
- afkondigingen van het gemeentebestuur (1840-1967);
- de begrotingen van de Commissie van de Openbare Onderstand (1820-1938);
- registers van mandaten (1843-1851).

De correspondentie van het bestuur met andere instanties en de burgerlijke stand zijn, althans voor de vroeg-negentiende eeuw, verdwenen. De burgerlijke stand is wel op microfilm raadpleegbaar in het Rijksarchief van Beveren-Waas. Alleen de periode 1796-1870 wordt daar bewaard, voor de daaropvolgende jaren kan men terecht in het gemeentearchief Nevele.

Overzicht van andere bronnen

Buiten de bronnenreeksen in het gemeente- en parochiearchief zijn er nauwelijks andere bronnen uit de periode 1830-1860 bewaard gebleven. Er werd in de vroege 19^e eeuw nog geen regionale krant of tijdschrift uitgegeven.

Er bevindt zich in Nevele een heemkundig streekmuseum (museum Rietgaverstede, A.C. Van der Cruyssenstraat 60), maar er zijn heel weinig stukken uit de jaren 1840 overgeleverd, zeker wat betreft Vosselare. Conservator Jan Janssens is telefonisch altijd voor informatie beschikbaar. In de streek is de heemkundige kring “Het Land van Nevele” actief en Vosselare is een van de betrokken gemeenten. Hij ontstond in 1970 en wordt nu geleid door de behulpzame Jan Luysaert.

De kring geeft ook een tijdschrift uit en bezit ook een eigen bibliotheek die voornamelijk bestaat uit een verzameling van alle plaatselijke tijdschriften en publicaties over de streek.

“DE FABRICATIE DER LINNEN IS IN KWIJNENDE STAET” DE SITUATIE IN DE JAREN 1840

Inleiding

Door de gemeentewet van 30 maart 1836 werd iedere gemeente in België verplicht een jaarverslag op te stellen voor de overheid te Brussel. Het werd eveneens een gewoonte deze geijkte lijsten met informatie over de sociale, economische en financiële situatie van de gemeente te kopiëren in het verslagboek van het schepencollege. De gemeente Vosselare vormde hierop geen uitzondering. Aanvankelijk noteerde de gemeentesecretaris⁶ alle informatie in een keurig maar zeker niet foutloos Frans; naarmate de jaren vorderen wordt het geschrift onleesbaarder, tot we in 1844 de eerste Nederlandstalige zinnen ontmoeten. Twintig jaar later ruimen de manuele verslagen plaats voor de gedrukte vorm, maar die vallen buiten het bestek van deze studie.

Reeds vanaf het jaar XIII (1805) werden te Vosselare de verslagboeken van het schepencollege en de gemeenteraad bijgehouden. In 1836 wordt de inhoud in een stereotiepe vorm gegoten, elk in een afzonderlijk boek. In het eerste vinden we naast de jaarverslagen ook de notulen van het college van burgemeester en schepenen terug; de verzameling van die notulen stelt echter niet veel voor, de inhoud is magertjes en dus onvoldoende om de toenmalige situatie in de gemeente te schetsen. Wel een rijke bron zijn de jaarverslagen zelf en het verslagboek van de gemeenteraad, waarin zowat alle belangrijke beslissingen en discussies binnen de gemeenteraad werden opgetekend. In dit boek vinden we ook de reacties van de raad op de correspondentie die de gemeente voerde met de hogere instanties. Daar de briefwisseling zelf niet bewaard is gebleven, is deze selectie van de belangrijkste brieven hoogst interessant.

Samenvattend kan dus gesteld worden dat ik voor dit onderzoek gebruik maakte van de notulen van het college van burgemeester en schepenen (inclusief de jaarverslagen) en de gemeenteraadsverslagen (inclusief de belangrijkste correspondentie). Aan de hand van deze instrumenten trachtte ik een overzicht van de situatie in Vosselare in de jaren 1840 te schetsen, toegespitst op een onderzoek naar de gevolgen van de toenmalige agrari-

⁶ De secretaris heette Charles Martin Serjacop. Hij was in dienst van 1836 tot 1877 en woonde in Nevele.

sche en industriële crisis. Maar vooraleer aandacht te besteden aan de gevolgen van de crisis, start ik met een zoektocht naar de sporen van de eigenlijke tweeledige crisis, meer bepaald met de teloorgang van de textielsector.

Sporen van de textielcrisis

*“Le tissage des toiles est la principale branche de l’industrie de notre commune. Il est à espérer que la bonne qualité de lin, recoltée cette année, donnera des grandes bénéfices à notre commune”.*⁷

Deze tekst werd overgenomen uit het jaarverslag van 1837, het eerste in de reeks, onder het kopje “Industrie”. Vosselare was een textiel- en landbouwdorp, zoals er in West- en Oost-Vlaanderen in die tijd wel meer waren, en had de pretentie dat ook te blijven. De eerste zin van de hierboven geciteerde passage zal jaarlijks herhaald worden tot zelfs in 1864 toe. Een andere vorm van nijverheid vinden we in deze kleine gemeente niet terug en dat zal de oorzaak worden van haar jammerlijke ondergang. Vanaf 1937 echter is, aan de hand van de jaarverslagen, de verwachte evolutie mooi te illustreren. In 1838 lezen we hetzelfde stukje als in 1837, maar met de aanvulling:

“(...) mais la fabrication de toiles à la mécanique cause de grande perte à nos tisserands qui sont forcés de vendre leur marchandise à bas prix.”

In 1839 gebruikt met voor het eerst de zinsnede: *“(...) Notre commune est en état de souffrance (...)”*, gevolgd door de rest van de tekst van 1837. Men hoopt dus nog steeds op beterschap. In 1840 wordt de hoop op *“des grandes bénéfices”* opgegeven en in 1841 stelt men vast dat *“à cause du bas prix des toiles et de la cherté de la matière première”* de linnenindustrie kwijnende is en indien er geen maatregelen genomen worden (*“il est urgent qu’on y apporte un prompt remède”*), dan zal deze situatie leiden tot *“la plus grande misère de l’an”*. Vanaf 1843 lezen we de volgende stereotiepe tekst, die elk jaar tot 1851 zal opduiken, eerst in het Frans, later vertaald in het Nederlands:

⁷ Alle citaten werden letterlijk overgenomen met eventuele taalfouten inbegrepen.

“De fabricatie der linnen, die den bijzondersten tak der nijverheid onzer gemeente is, is bij voortduring in neergaende staet [vanaf 1845: in kwijnende staet]. De prijzen der linnen kunnen niet genoeg opbrengen om in het onderhoud van de wevers, spinsters en hun huisgezinnen te voorzien. Dat heeft reeds een groot deel van hen tot de armoede gebracht. Het zal zeer noodzakelijk zijn dat er middelen in het werk worden gesteld tot verbetering van de linnennijverheid om den algemenen ondergang der werkende klasse te plattelande te voorkoomen.”

De laatste zin kunnen we als een soort smeekbede aan Brussel interpreteren, want de tekst werd jaarlijks naar Brussel verstuurd. Pas in 1852, wanneer het hoogtepunt van de textielcrisis achter de rug ligt, vervangt men de vorige tekst door de volgende die tot 1864 jaarlijks wordt herhaald:

“De fabricatie van linnen, die den bijzondersten tak der nijverheid onzer gemeente is, is bij voortduring in kwijnende staet. Er zijn geen krachtdadige middelen gebruikt om deze nijverheidstak te begunstigen en deze zal wel zo tot een volkoomen ondergang gebracht worden.”

Hetgeen dan ook gebeurd is.

Een ander doel van dit onderzoek is ook om na te gaan of de lokale overheden wel degelijk “krachtdadige middelen” ondernamen om de crisis tegen te gaan of toch om de toestand te verhelpen. Als we vanuit dat oogpunt de hierboven geciteerde tekst herlezen, komen we tot de conclusie dat de gemeentesecretaris zelf al een duidelijk antwoord geeft op deze vraag. Er zijn immers geen krachtdadige middelen ondernomen, niet door de overheid en zeker niet door het bestuur van deze kleine gemeente. Afgezien van de oprichting van een nijverheidscomité op bevel van de overheid, ging er van het bestuur van Vosselare weinig initiatief uit ter bestrijding van “*de kwijnende staet van de linnennijverheid*”. Men ging wel over tot een aantal algemene maatregelen t.o.v. de bestrijding van de werkloosheid en de armoede.

Op 7 januari 1846 werd in Vosselare een nijverheidscomité opgericht “*ten einde aen de behoeftige en werkende klasse werk te verschaffen*”. Wat dit comité daartoe ondernam of welke middelen het daartoe aanwendde, werd uit de lectuur van de verslagboeken niet onmiddellijk duidelijk. Afgezien van een eenmalige provinciale subsidie van 600 frank, was er in de

gemeentelijke begroting geen geld weggelegd voor dit comité. De vraag is of de oprichting van een dergelijk comité wel noodzakelijk was: men kon de behoeftige klasse geen linnen laten produceren, want het geraakte toch niet verkocht. Er werden in de gemeente wel andere vormen van werkgelegenheid gecreëerd.

Sporen van de landbouwcrisis

Voor de landbouwcrisis lag de situatie anders. Die kwam totaal onverwacht en tegen het mislukken van een oogst is weinig te ondernemen.

Reeds in 1837 meldt de gemeente in het jaarverslag aan de overheid dat de landbouw kampt met enkele hinderlijke problemen: er heerste in de streek namelijk een "*sterfte der beesten door de ziekte*". Over de aard van die ziekte noteert men niets, de omvang was waarschijnlijk niet erg groot, men schrijft dat jaarlijks slechts een weinig dieren stierven en in 1843 lezen we: "*sinds vorig jaar geen dieren meer gestorven door de ziekte*".

De 'echte' landbouwcrisis vatte aan in 1845; we lezen in het jaarverslag:

"De opbrengst van rogge, tarwe, gerst, boekweit, haver en vlas was gelijk een gewoon jaer. De aardappeloogst is mislukt door een ramp die daer op gekoomen is. Men mag zeggen dat de oogst maer een twintigste zal bedragen gelijk een gewoon jaer."

De onbekende (schimmel?)ziekte die de aardappel aantastte, woedde over heel Europa. Ze bleef in de gemeente Vosselare tot in 1853 (!) prominent aanwezig, alhoewel de toestand de laatste jaren beterde en nooit zo erg was als in 1845.⁸ Desalniettemin kampte men met een latent gebrek aan voedsel. Wanneer dan ook in 1846 de graanoogst gedeeltelijk zal mislukken (tarwe en gerst kenden een normale opbrengst, de hoeveelheid haver, boekweit, rogge en vlas daarentegen bedroegen elk maar de helft van een normale opbrengst, zo lezen we in het jaarverslag), was een hongersnood het rampzalige gevolg.

⁸ Eind jaren 1840 lukte gemiddeld slechts twee derden van de aardappeloogst, begin jaren 1850 iets meer, in 1852 mislukte de helft van de oogst, maar vanaf 1854 keerde de opbrengst terug naar het normale niveau.

De verzwakking van de bevolking had natuurlijk repercussies op het aantal sterftes in de gemeente. Een ander gevolg van de hongersnood, de verspreiding van epidemieën, was minder uitgesproken in Vosselare dan in de rest van Vlaanderen. Enkel in het jaarverslag van 1848 vond ik sporen terug van een gevreesde ziekte: *“In het begin van 1848 zijn er eenige gevallen van den besmettelijken tyfus voorgevallen, weinig personen zijn gestorven, echter vooral onder de behoeftige klasse.”* Concrete aantallen werden niet vermeld.

Bijna de enige maatregelen die men tegen een landbouwcrisis kan ondernemen zijn zeker in de 19^e eeuw voedselbedelingen en/of -import. Voedselbedelingen hebben zeker plaatsgevonden, maar aangezien ze ook gebeuren in het kader van de algemene crisis, behandel ik ze in het volgende hoofdstuk. Sporen van import vond ik niet terug.

Algemene maatregelen

De openbare onderstand

De Commissie voor de Openbare Onderstand (de C.O.O.) heette ook in Vosselare in de 19^e eeuw het armbestuur, vóór 1844 spreekt men van *“le bureau de bienfaisance”*. In de bronnen wordt geen vermelding gemaakt van uitdelingen door de Kerk(fabriek).

De toestand van het armbestuur moet zowat het meest besproken onderwerp geweest zijn in de gemeenteraad van de jaren 1845-1848; daarvóór vinden we nauwelijks, daarna bijna geen vermeldingen meer over dit onderwerp in de verslagboeken.

Jaarlijks noteerde men in de jaarverslagen de subsidie die door de gemeente werd toegekend aan het armbestuur.⁹ Daarbij gaf men ook het aantal per-

⁹ We kunnen de financiële perikelen van het armbestuur ook volgen aan de hand van de rekeningen van de C.O.O. Deze bevatten echter niet méér informatie dan de specifieke bedragen die de commissie jaarlijks uitgaf aan 7 categorieën, namelijk de onkosten van de commissie, begrafeniskosten, huurpachten en de uitdelingen van levensmiddelen, brandstoffen, kleding en medicijnen. Inkomsten haalde het armbestuur uit subsidies, (eerder bescheiden) giften, intresten op bestaande rekeningen en grondrenten.

sonen op dat daadwerkelijk werd geholpen. Deze cijfers moeten we echter heel kritisch bekijken. We weten immers niet welke selectiecriteria men hanteerde, sommige behoeftigen vielen daardoor zeker uit de boot. Ik verzamelde hieronder de cijfers voor de crisisjaren.

Jaar	Subsidie (in fr.)	Geholpen personen	Jaar	Subsidie (in fr.)	Geholpen personen
1841	400	74	1846	1000	133 ¹⁰
1842	400	79	1847	1400	147 ¹¹
1843	500	82	1848	1270	149 ¹²
1844	450	85	1849	1270	141
1845	600	88	1850	1200	126

In de daaropvolgende jaren verminderde het aantal ondersteunden nauwelijks. Na 1856 duikt het getal voor het eerst onder de 115, de gemeente telde toen nog 795 inwoners, maar dit kan ook te maken hebben met een versoepeling van de selectiecriteria, de subsidie daalt dan wel tot 800 frank. De gemeente had overigens heel wat moeite met het ophoesten van al dat geld. Vanaf 1845 verkeerde ze voortdurend in geldnood.

Over de bedelarij in de gemeente lezen we in de jaarverslagen aan de overheid het volgende:

“De bedelarij is in deze gemeente nog niet kunnen uitgeroeid worden, dit wordt veroorzaekt doordat er geen lokaal bestaat om de behoeftigen in te plaatsen, het betreft enkel de personen die zich aan de bedelarij overgeven.”

Aangezien deze mededeling jaarlijks van 1837 tot 1851 herhaald wordt in dezelfde stereotiepe vorm, kunnen we maar raden naar de reële situatie.

¹⁰ In 1846 telde Vosselare 854 inwoners (dit is het enige reële getal waarover we voor deze periode beschikken (zie noot 8), dat maakt dat 16% van de bevolking op dat moment werd geholpen.

¹¹ Het budget van de gemeente bedroeg in 1847 3.286 fr., twee vijfden van dat budget werd dus toegekend aan het armbestuur.

¹² Het bevolkingscijfer van 1848 bedroeg 820 personen; 18% van de inwoners werd bijgestaan, dit is het hoogste aantal ooit.

Alleen in de begroting van 1837 tot 1844 wordt er 150 fr. voorzien voor het Armentehuis te Brugge. In 1845 wordt er nog eens 1,20 fr. uitgetrokken om “*bedelaers naer Eecloo te brengen*”. Maar verder kon ik geen aanwijzingen vinden om de omvang van de bedelarij juist in te schatten. In 1851 werd de bedelarij uitgeroeid, zo staat er te lezen in het jaarverslag: “*De bedelarij is in deze gemeente sedert de maend mei uitgeroeid, en de bedelaers worden thans bedeed door het armbestuur*”¹³. Meer dan twijfelen aan deze bewering kunnen we niet.

Naast het verhogen van een subsidie van het armbestuur nam het bestuur nog twee andere maatregelen om de behoeftigen te helpen. Die beide beslissingen werden door de overheid opgelegd.

De eerste maatregel wordt vermeld in een brief van de provinciegouverneur van 16 januari 1847. Daarin wordt aan de gemeente gevraagd om “*warmhuizen op te richten, met daerbij uitdeeling van soep*”. De gemeenteraad stelt vast dat er in haar gemeente geen lokalen ter beschikking kunnen staan als warmhuizen. Er wordt besloten er geen te installeren en ook geen soep uit te delen, maar wel om “*de gewoone uitdeelingen van andere levensmiddelen aen de behoeftigen bij voortduring te laten gebeuren.*”

Een andere brief van de bestendige deputatie van Oost-Vlaanderen van april 1848 beveelt de Oost-Vlaamse gemeenten een reglement op de “*broodzitting*” op te stellen. Deze maatregel werd wel opgevolgd. Samengevat luidt het reglement in Vosselare als volgt: het brood krijgt een vaste prijs, bepaald door het gemeentebestuur “*in gevolge de marktprijs der stad Gend*”, per kilogram, het enige toegelaten gewicht. De bakkers die er zich niet aan houden, krijgen een boete van 5 frank “*ten behoeve van het armbestuur*”.

De openbare veiligheid

Steeg tijdens de crisis de criminaliteit in Vosselare? Vonden er relletjes of kleine opstanden plaats? Moesten velden ‘s nachts bewaakt worden? Het is

¹³ Het aantal personen ondersteund door het armbestuur daalt van 1851 tot 1852 van 122 tot 120. Daar worden we dus niet veel wijzer van. De subsidie wordt in 1851 wel met 200 fr. opgetrokken.

moeilijk deze vragen te beantwoorden. De gemeentesecretaris schreef elk jaar aan Brussel: *“er zijn in deze gemeente weinig misdaden gebeurd”*. Veel conclusies kan en wil ik hier niet uit trekken. Slechts eenmaal vinden we een aanwijzing in de bronnen van enkele schermutselingen, nl. in het jaarverslag van 1849, in het rubriekjes politie:

“Er heeft in de loop van 1849 een poging tot moord in deze gemeente plaatsgehad, de daders zijn aengehouden en gevonnist, wat de andere misdaden betreft, zij beslaen slechts eenige dieften van veldvruchten.”

Dit is de enige vermelding van een verhoogde criminaliteit in dit kleine dorp. We kunnen uit het feit dat men de opsomming van de misdaden met het woordje “slechts” beschrijft, besluiten dat deze “dieften” wel eens meer gebeurden, maar dat men het niet de moeite achtte om dit aan Brussel te melden. De gemeenteraad haalt wel als reden voor het inrichten van een nachtwacht in 1845¹⁴ aan:

“(...) en wij beslissen dat, gevolgendijk in dezen omstandigheden, het hoogst noodzakelijk is, zoo in het belang des openbare veiligheid als voor het behoud der eigendommen, omtrent den dienst des nagtwachten een plaetselijk reglement op te stellen.”

Openbare werken

Een andere vraag die we ons kunnen stellen is of de gemeente actief aandeel had in het stimuleren van de werkgelegenheid in deze crisisperiode. Het antwoord luidt eentonig negatief. Het gemeentebestuur had immers veel te weinig middelen en Vosselare was trouwens veel te klein om grote openbare werken in te richten. Afgezien van een jaarlijkse subsidie van dertig frank voor het “herstellen der wegen” en een eenmalige subsidie aan het nijverheidscomité, vond ik geen sporen terug van een ‘staatsgeleide economie’ om de werkgelegenheid te bevorderen. De hulp kwam uit twee andere hoeken.

¹⁴ Deze nachtwacht werd begin november 1845 ingericht, na een aanbeveling van de bestendige deputatie van de provincie. Er bestond in Vosselare al lang een burgerwacht, maar of het bestaan hiervan veel invloed had op het gedrag van de dorpingen is nog maar de vraag.

In een brief aan de bestendige deputatie in 1846 brengt het Vosselaarse gemeentebestuur de provincie op de hoogte van het initiatief van Gustave de Kerckhove, de latere burgemeester van Vosselare¹⁵, om op zijn grondgebied een nieuwe en kortere weg aan te leggen van Nevele naar Bachte-Maria-Lerne. De gemeente vraagt tevens aan de provincie om de machtiging hiervoor te bekomen en ze voert als hoofdargument aan “*vele werklieden die zonder werk zitten, zullen gebruikt worden om dezen weg aen te leggen*”. De gemeente krijgt de machtiging en de Kerckhove belooft de kosten volledig op zich te nemen, tot groot jolijt van het bestuur. Naar de precieze motieven voor de traktatie van de edelman kunnen we maar raden; misschien moeten we een verband zoeken met zijn verkiezing tot burgemeester twee jaar later?

Een tweede initiatief tot het creëren van werkgelegenheid werd genomen door de overheid. Deze beslissing had een grote repercussie op de werkgelegenheid in de streek, daarom verdient dit initiatief zeker een kleine uitweiding.

Na de langdurige en omvangrijke overstromingen van de Leie in 1841 werd vanuit de gemeente Nevele een verzoekschrift aan de provincie gericht om iets tegen die frequent voorkomende overstromingen te ondernemen. In 1843 besliste de provincie Oost-Vlaanderen een gloednieuw kanaal te graven van aan de Leie in Deinze tot aan de wijk Schipdonk te Merendree, nabij het kanaal Gent-Oostende. Na een algemeen negatief antwoord op een rondzendbrief aan de aangrenzende gemeenten waarin om financiële steun gevraagd werd om het kanaal te graven,¹⁶ besloot de provincie zich te richten tot de overheid. Die besliste in april 1846 tot graven over te gaan en dit om drie redenen: om de landbouw en de industrie in het gebied te bevorderen, om overstromingen te vermijden en “*il y a un dernier motif d'urgence qui tient aux circonstances du moment et dont la chambre ne peut manquer d'apprécier toute la valeur: c'est qu'en décré-*

¹⁵ Gustave de Kerckhove d'Ousselghem, een telg uit een oud adellijk geslacht dat zich nog maar enkele jaren in Vosselare had gevestigd, verving in 1848 Johannes Francis de Loof als burgemeester. Zijn zoon zal hem na zijn dood in 1881 opvolgen (zie C.Lambrechts, 1977).

¹⁶ Ook het bestuur van Vosselare stond, omwille van de hoge kosten, weigerachtig tegenover het idee.

tant le canal proposé, on assurerait du travail aux ouvriers, dans une des localités du pays où le besoin s'en fait le plus vivement sentir"¹⁷. De overheid besloot alle kosten op zich te nemen, in totaal net geen twee miljoen frank.

Men begon te delven in maart 1847, ongeveer 1530 arbeiders werden geronseld in de streek.¹⁸ Het werk werd een aantal keer onderbroken door gepalaver in de Kamer, het slechte weer en door een staking van de arbeiders in april 1847.¹⁹ Het delven werd beëindigd in oktober 1849. Tot ongeveer eind 1850 bleef het nieuwe kanaal werkgelegenheid creëren, nl. door de aanleg van nieuwe bruggen, sluizen en (trek)wegen naast het 14 kilometer lange kanaal.

Waar de arbeiders precies vandaan kwamen, zullen we waarschijnlijk nooit weten, maar in de gemeenteraadsverslagen van Vosselare vinden we het volgende terug: in april 1847 antwoordt de raad op een brief die uitging van de provincie, waarin men vroeg om werkgelegenheid in de gemeente te creëren, het volgende:

"De werkgelegenheid bevorderen in onze gemeente is niet noodig, want het grootste getal der werklieden die zonder werk zitten in de gemeente is reeds gebruikt in de werking en de delving van de Vaerd van Deynze naer Schipdonk."

Het ziet er dus naar uit dat de aanleg van het Afleidingskanaal van de Leie of het Schipdonkkanaal, waarschijnlijk de redding betekende voor heel wat werklozen in de streek, vooral voor die gemeenten die rechtstreeks met het

¹⁷ Debat in de kamer van 4 februari 1846, geciteerd uit: H. VAN DEN ABEELE, *Het kanaal van Schipdonk*, Deinze, 1940, p. 22.

¹⁸ Eind 1847 bedroeg het aantal werknemers nog maar 1000 personen; begin 1848 telde men om en bij de 600 arbeiders, op het einde van de werken nog maar een 100-tal.

¹⁹ De arbeiders waren niet tevreden met het feit dat ze tijdens de duur van de werken maar een afkorting op hun loon ontvingen, nl. maar 0,9 fr. per dag. Pas na een tussenkomst van het leger werd het werk hervat, er werden aan de arbeiders geen toegevingen gedaan. Voor meer informatie, zie H. VAN DEN ABEELE, *Het kanaal van Schipdonk*, Deinze, 1940, p. 28-29.

kanaal te maken kregen.²⁰ Dit initiatief van overheidswege vormt een mooi voorbeeld van wat we een 'Keynesianistische politiek avant-la-lettre' zouden kunnen noemen.

Gevolgen van de crisis voor het gemeentebestuur²¹

Omdat de crisis grote gevolgen had voor de financiële situatie van het gemeentebestuur van Vosselare, en dit geldelijk tekort ook een reden is voor de toenmalige 'passiviteit' van het gemeentebestuur, schenk ik er hier kort even aandacht aan. Doorheen de lectuur van de verslagen werd mij duidelijk dat vanaf 1845 een lichte paniek bij het gemeentebestuur heerste. Immers, het geld was op. In de voorgaande jaren werd de begroting telkens triomfantelijk in de gemeenteraad voorgesteld, met jaarlijks een overschot van drie à vierhonderd frank, maar in 1847 was dit overschot tot 27 frank gedaald, nadat de gemeente reeds verscheidene leningen had aangeaan.

Begin 1845 verkeert het armbestuur in geldnood en vraagt het tweemaal de machtiging om een som van ongeveer 700 frank te bekomen, ze krijgt die telkens, maar bij een volgende vraag van het armbestuur gaat de gemeente zelf op zoek naar geld. In februari merkt de raad op:

"(...) dat de geldmiddelen van het armbestuur uitgeput zijn en dat de gemeente geen beschikbare fondsen heeft om de behoeftigen ter hulp te komen. Nog overwegende dat een buitengewoone belasting aan de inwoners die ten meerderen deele landbouwers zijn, zeer gevoelig zoude zijn en dat een inzameling ten huize de nodige som niet zoude opbrengen, is het advies dat zevenhonderd frank van de rekening van de spaerbank van Gent, geplaetst door de deputatie van de provincialen raed, mag toegestaan worden."

Dat advies wordt in de loop van de volgende jaren nog tweemaal gegeven en een maand later beslist het bestuur een bareel te plaatsen op de gemeen-

²⁰ Het betreft de gemeenten (van zuid naar noord): Deinze, Bachte-Maria-Leerne, Meigem, Vosselare, Nevele, Landegem en Merendree.

²¹ De gevolgen van de crisis op demografisch vlak worden in het volgende deel behandeld. De algemeen menselijke gevolgen (armoede, werkloosheid, e.d.) komen in het zesde en laatste deel aan bod.

telijke steenweg naar Nevele; op het eind van datzelfde jaar volgt er een tweede bareel, ditmaal op de weg naar Gent. Er staat niet vermeld of deze maatregelen werkelijke financiële voordelen meebrachten, maar het zal de handel in de streek zeker niet bevorderd hebben.

Nog in 1846 verhoogt het gemeentebestuur, in tegenstelling tot wat het in 1845 beweerde, toch de opbrengst van "*de hoofdelijken omslag*" tot 2.000 fr., een vermeerdering van 450 fr.

In 1847 kalmeert de situatie, maar in 1848 gaat het bestuur weer wanhopig op zoek naar financiële middelen. Men gaat in Gent een lening aan en in oktober 1848 lezen we: "*de gemeente beslist den hoofdelijken omslag niet te vermeerderen, het zou eenen slechten indruk maken op de gemoederen der inwoners*". Twee maand later worden de gemoederen buiten beschouwing gelaten en wordt aan de overheid de toelating gevraagd om de belastingen in totaal te verhogen met 200 frank. Vanaf 1849 vinden we in de verslagen niets meer terug van financiële moeilijkheden.²²

DE EVOLUTIE VAN HET DEMOGRAFISCH PATROON (1830-1860)

Inleiding

Heeft de crisis van de jaren 1840 een onmiddellijke invloed gehad op het demografisch patroon van Vosselare? Aan de hand van de registers van de burgerlijke stand onderzoeken we achtereenvolgens het totale bevolkingsaantal, de nataliteit, mortaliteit en nuptialiteit te Vosselare in de periode 1830-1860.

²² In januari 1849 wordt ook het 'schoolprobleem' opgelost: de kleine gemeente weigerde namelijk van 1842 tot 1848 een gemeenteschool op haar grondgebied in te richten omdat er geen beschikbare fondsen in de gemeentelijke begroting aanwezig waren. Begin 1849 beslist de gemeenteraad, na meermaals aandringen van de provincie en de arrondissementcommissaris, om "*over te gaen tot de vereeniging van onze gemeente met Nevele met betrekking tot het schoolwezen*".

We zullen tot de conclusie komen dat de voedselschaarste van de jaren 1840 en het einde van de huisnijverheid in het begin van de 19^e eeuw, respectievelijk op korte en op lange termijn ingrijpende gevolgen hadden op de demografische evolutie van de landelijke gemeente Vosselare.

Alvorens met de opsomming van de gegevens te beginnen, volgen hier eerst nog twee markante opmerkingen.

Het valt op dat er in de overlijdensakten van de jaren 1840-1850 slechts driemaal melding wordt gemaakt van 'doodgeborenen'²³. Dit fenomeen was dus meer uitzondering dan regel, in tegenstelling tot sommige andere contemporaine Vlaamse gemeenten. Een tweede opmerking gaat over het jaarlijkse bevolkingscijfer; het in het jaarverslag vermelde cijfer verschilt immers in de meeste gevallen met dit uit de officiële publicaties van het N.I.S.²⁴; de cijfers die ik in dit artikel hanteer, heb ik overgenomen uit de jaarverslagen.

²³ Het betreft telkens één vermelding in 1845, 1848 en 1849; de doodgeborenen worden in de bronnen aangeduid als "*De heer en mevrouw... brachten tot ons een naemloos kind, van het ... geslacht*". De gemeentesecretaris rekende deze categorie overledenen telkens bij het totale aantal overlijdens, mede omdat ik de cijfers al verwerkt had en omdat dit aantal 'doodgeborenen' erg laag ligt, volgde ik hem daarin.

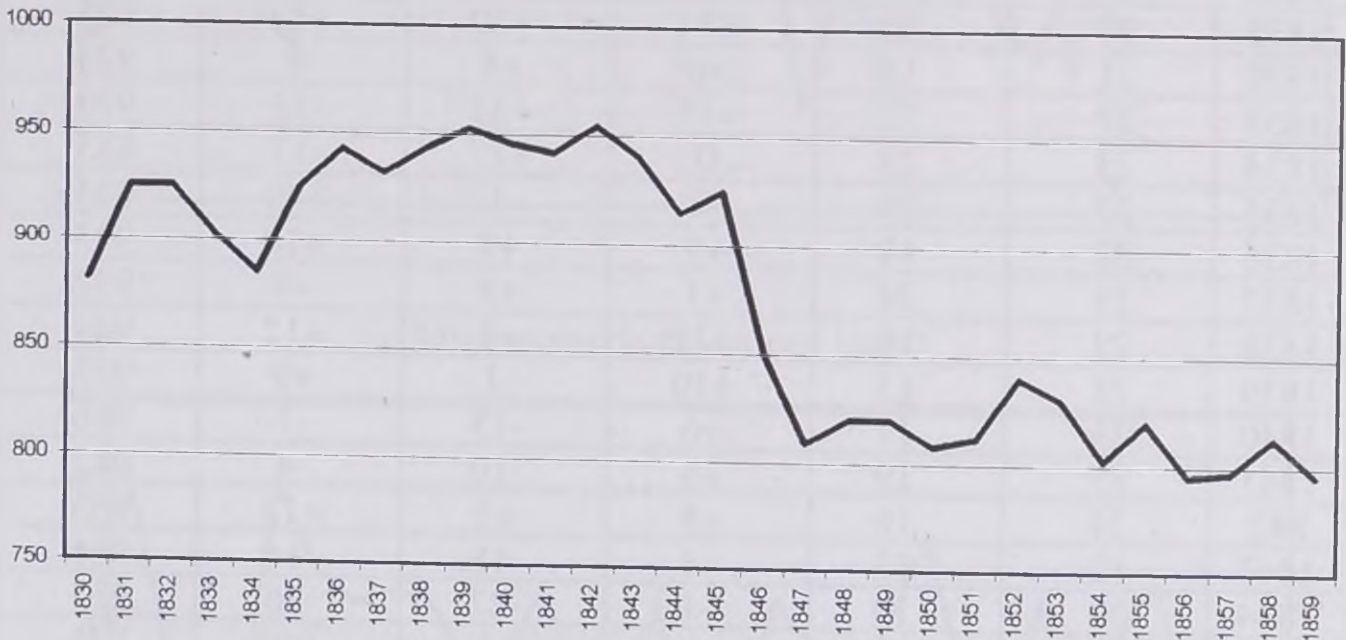
²⁴ Indien ze verschilden, lagen de cijfers uit de publicaties van het N.I.S. (Nationaal Instituut voor de Statistiek te Brussel) telkens iets hoger. Voor dit eigenaardige fenomeen vond ik geen verklaring. Er werd van de gemeenten immers verwacht dat ze de jaarverslagen jaarlijks naar Brussel verstuurd, waar ze gelezen en verwerkt werden.

Demografisch rapport

Het bevolkingsverloop 1830-1860

De bevolkingscijfers voor de periode 1830 tot 1860

Het bevolkingsverloop van Vosselare (1830-1860)²⁵

Ik merk nog even op dat het moeilijk is een werkelijkheidsgetrouwe evolutie te schetsen, maar de neergaande trend is duidelijk merkbaar. Het zou nog jaren duren alvorens het inwonersaantal het peil van 1846 zou evenaren (pas in 1861 telde Vosselare weer 850 inwoners), zodat we kunnen stel-

²⁵ Geen van deze bevolkingscijfers mogen we als reëel beschouwen; dat kunnen we opmerken aan het grote verschil dat er tussen het cijfer van een jaar met een volkstelling (1846 en 1856) ligt en het daarvoor gaande jaar. Zelfs de cijfers voor 31 december 1846 en 31 december 1856 zijn waarschijnlijk ook niet reëel (de telling van oktober 1846 leverde in Vosselare 854 inwoners op, die van oktober 1856 795 personen); in- en uitwijkingen werden immers om diverse redenen zelden juist in de aantallen van 31 december meegerekend. We hanteren hier m.a.w. administratieve bevolkingscijfers, waarop men in de jaren van een volkstelling een (telkens aanzienlijke) telcorrectie doorvoerde. De daling van 925 inwoners in 1845 naar 850 in 1846 komt overigens zo kunstmatig over dat het twijfelachtig wordt of Vosselare ooit meer dan 900 inwoners telde.

len dat de dubbele crisis van de jaren 1840 voor Vosselare ook het begin van een lange demografische val inluidde.²⁶

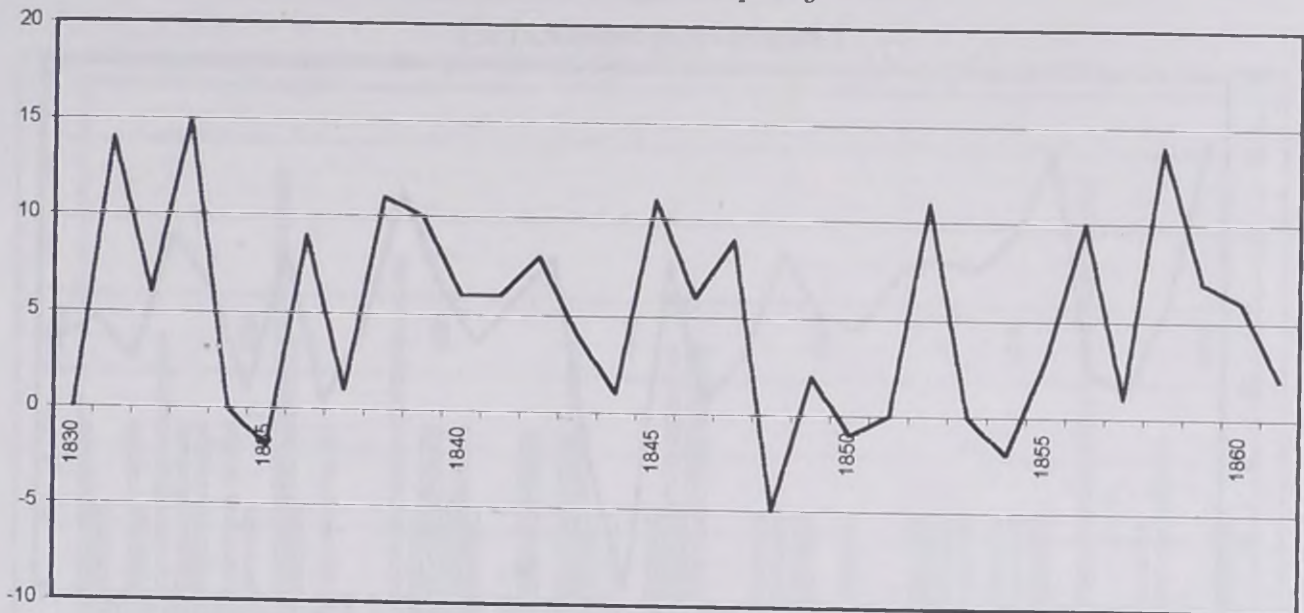
De bevolkingscijfers met de saldi

Jaarlijks bevolkingscijfer en saldi

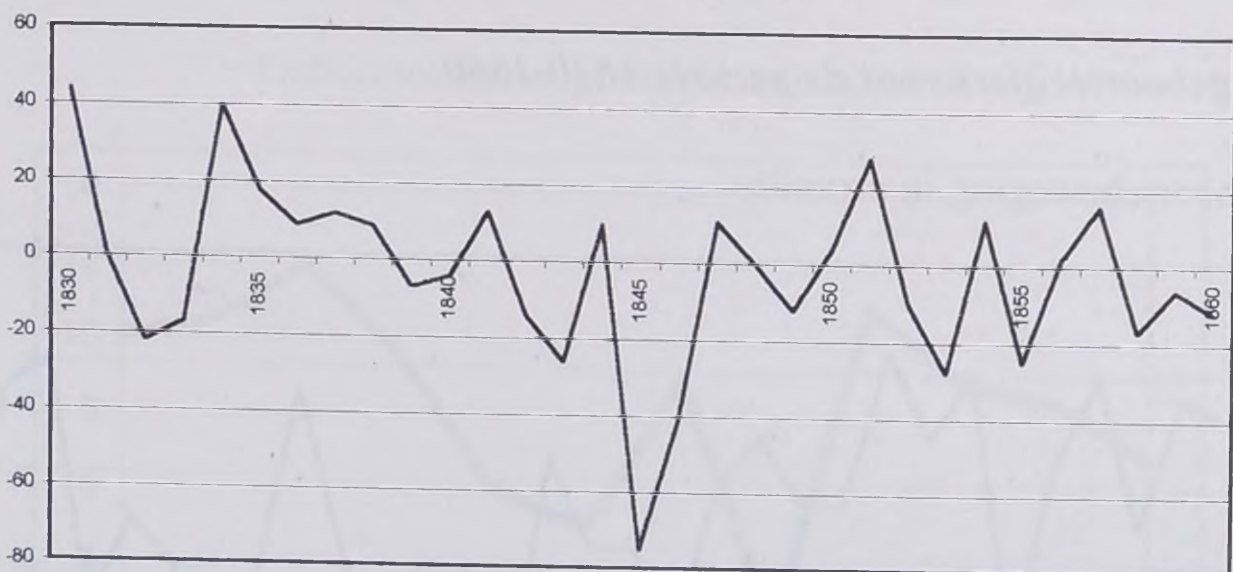
Jaar	Geboorten	Overlijdens	Natuurlijk saldo	Migratorisch saldo	Totaal bevolkingssaldo	Bevolking op 31/12
1830	25	25	0			881
1831	27	13	+14	+30	+44	925
1832	21	15	+6	+6	0	925
1833	27	32	+15	+37	-22	903
1834	23	23	0	+17	-17	885
1835	27	29	-2	+42	+40	925
1836	28	19	+9	+9	+18	943
1837	25	24	+1	+8	+9	932
1838	29	18	+11	+1	+12	944
1839	23	13	+10	-1	+9	953
1840	23	17	+6	-13	-7	946
1841	25	19	+6	-10	-4	942
1842	24	16	+8	+5	+13	955
1843	17	13	+4	-18	-14	941
1844	20	19	+1	-27	-26	915
1845	20	9	+11	-1	+10	925
1846	22	16	+6	-81	-75	850
1847	12	23	+9	-50	-41	809
1848	17	22	-5	+16	+11	820
1849	17	15	+2	-2	0	820
1850	14	15	-1	-11	-12	808
1851	18	18	0	+4	+4	812
1852	24	13	+11	+17	+28	840
1853	17	17	0	-10	-10	830
1854	11	13	-2	-26	-28	802
1855	17	14	+3	+9	+12	820
1856	18	8	+10	-35	-25	795
1857	15	16	+1	+1	+2	797
1858	24	10	+14	+2	+16	813
1859	23	16	+7	-24	-17	796
1860	18	13	+6	-12	-6	790
1861	16	14	+2	-14	-12	778

²⁶ Dit is trouwens een jammerlijke constante voor de hele streek; buiten de dorpen Landegem en Vosselare bleef het bevolkingsaantal van alle andere deelgemeenten van het huidige Nevele (namelijk Poesele, Nevele, Merendree en Hansbeke) tot aan het eind van de twintigste eeuw onder het cijfer van 1846, maar dat is natuurlijk aan tal van andere factoren te wijten.

Natuurlijk saldo per jaar

Migratorisch saldo per jaar²⁷

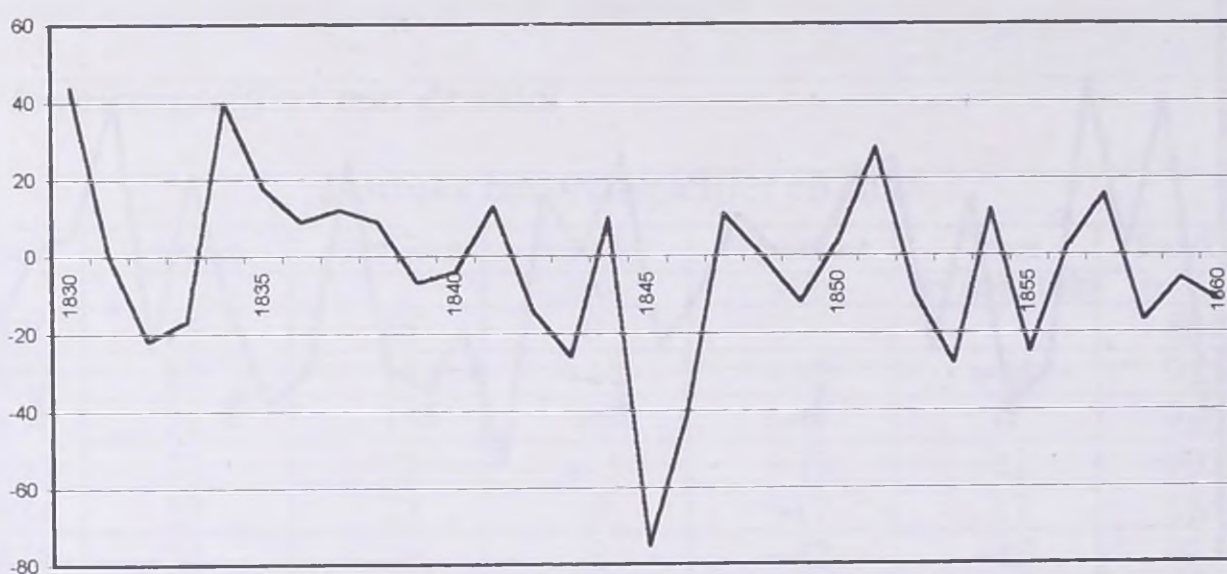

²⁷ Vanaf het jaar 1858 vond ik in de jaarverslagen ook concrete migratiecijfers, bijvoorbeeld:

1858:	41 emigranten	-	43 immigranten
1859:	78	"	54
1860:	51	"	40
1861:	72	"	59

We moeten natuurlijk heel voorzichtig met deze cijfers omspringen, zo klopt het verschil tussen het aantal emi- en immigranten niet altijd met de hierboven berekende migratorische saldi (dit geldt voor de jaren 1860 en 1861). We moeten dus rekening houden met onnauwkeurigheden bij de optekening van de migratiecijfers en met het feit dat er altijd wel migranten aan optekening ontsnapten, hiervan getuigt ook het grote verschil tussen de administratieve en reële bevolkingscijfers.

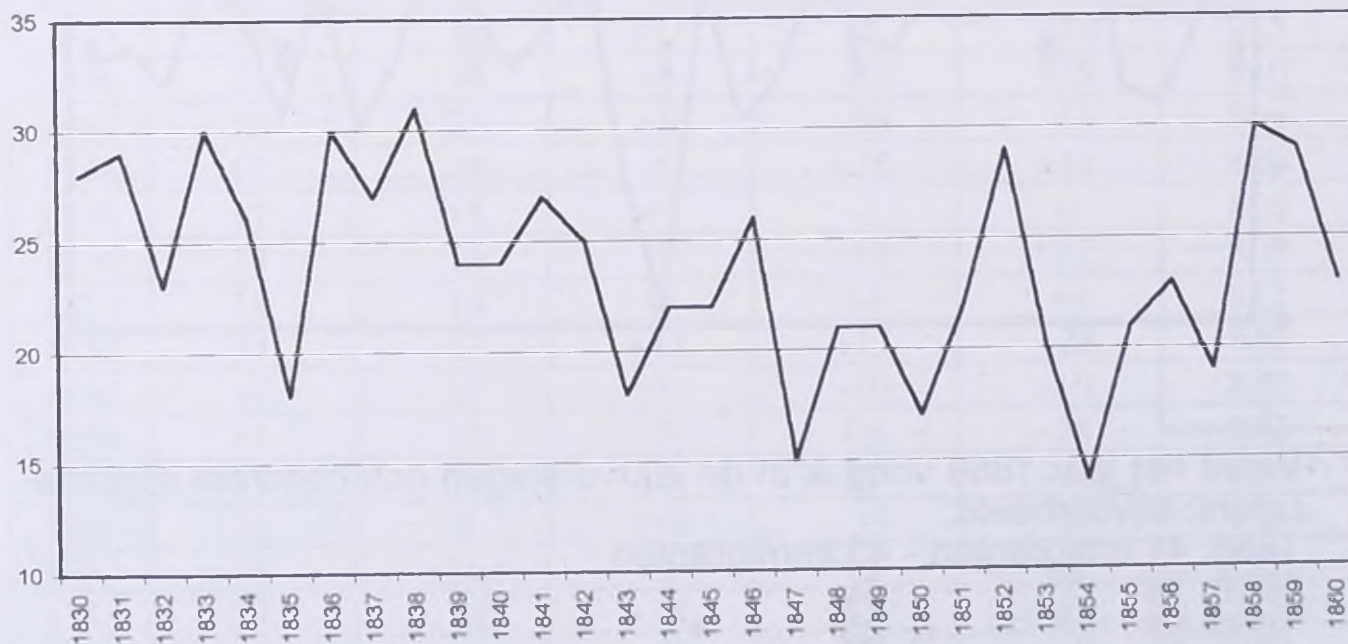
Totaal bevolkingssaldo per jaar

Geboorten

De geboortecijfers voor de periode 1830-1860

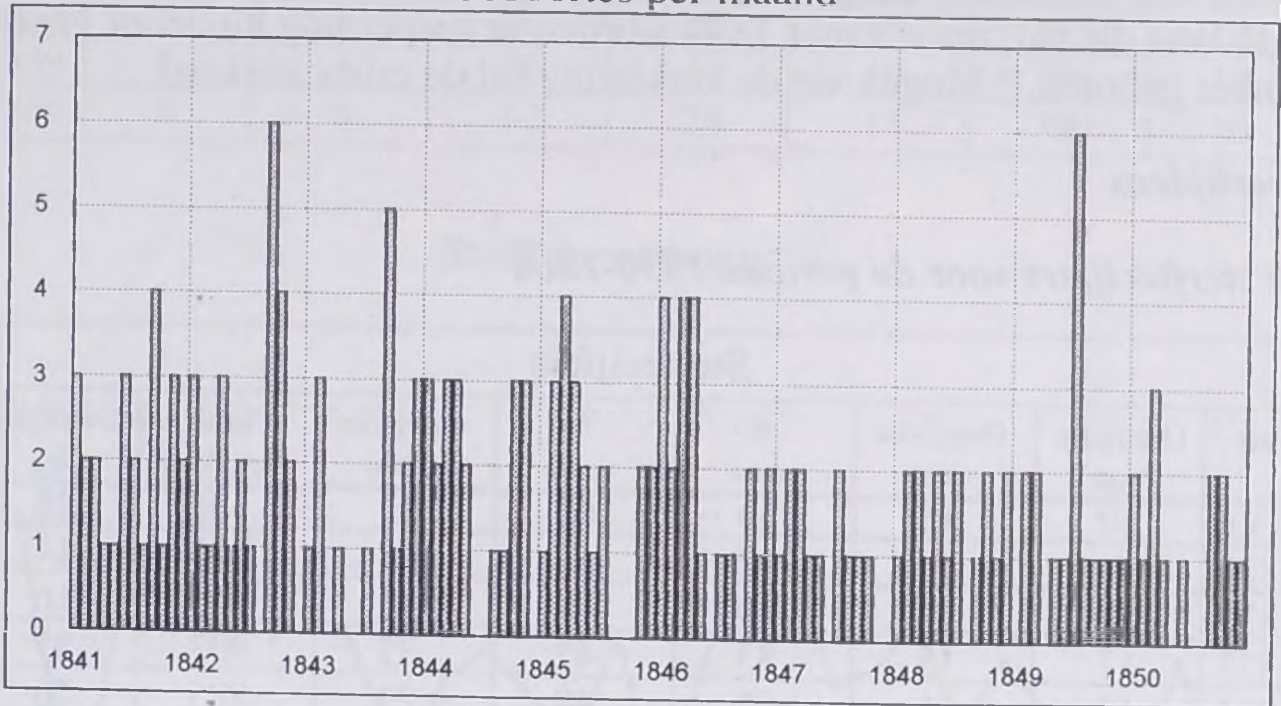
Geboortebeweging in promille

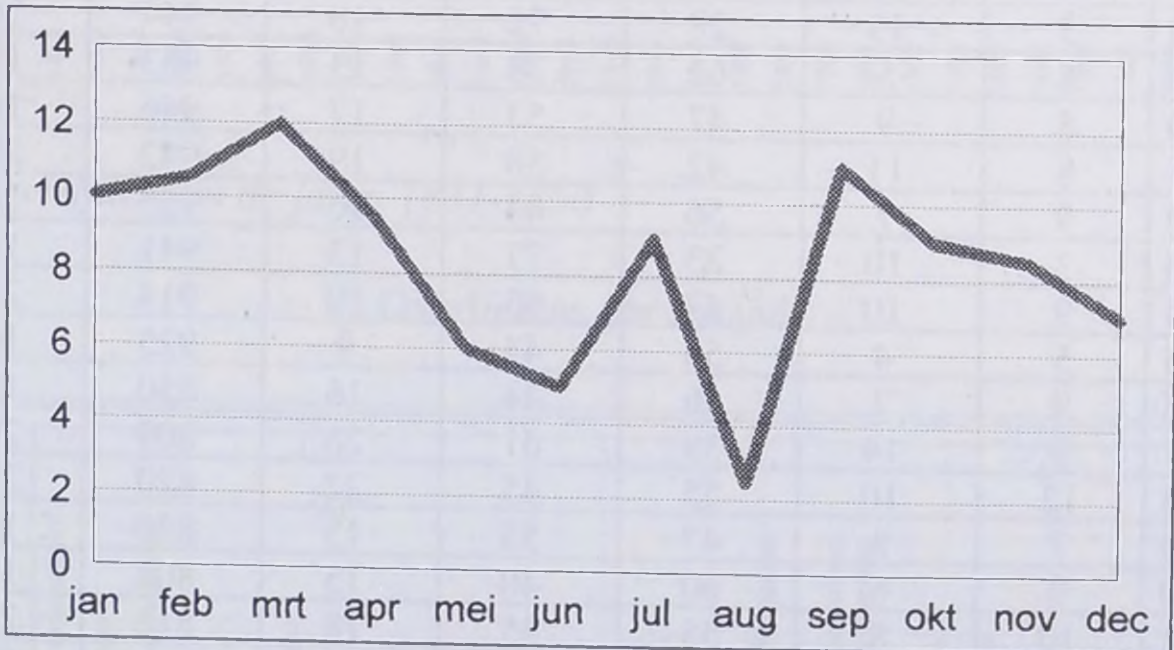
Op deze grafiek valt duidelijk de neergang in de periode 1839-1857 op, met als dieptepunt de jaren 1847, 1850 en 1854. Voor en na deze periode volgt Vosselare het Vlaams gemiddelde.²⁸ Het Vosselaars gemiddelde in de periode 1830-1860 bedraagt 24,68‰. En het hoeft natuurlijk niet gezegd dat de periode van juni 1846 tot en met juni 1849 voor Vosselare, qua geboorten, een dieptepunt vormt.

De geboortes in de jaren 1841-1850

Geboortes per maand

Geboortes samengevat per maand in %

²⁸ Gemiddelde nataliteit voor Vlaamse plattelandsgemeenten: om en bij de 30 ‰; in 1841-1844 bedroeg dat 29 ‰, voor de crisisjaren 1847-1848 22‰. De aantallen voor de jaren 1840 liggen in Vosselare lager: resp. 23 en 18 ‰. Er werden in Vosselare in de periode 1839-1857 dus aanzienlijk minder kinderen geboren dan in de rest van Vlaanderen, maar ook het aantal sterftes lag lager.

Een andere constante viel op in vorige grafieken; aanvankelijk (beginjaren 1840) was september dé geboortemaand bij uitstek (ook in de jaren vóór 1840 was dit zo), maar vanaf 1844 worden er amper nog kinderen in september geboren.²⁹ Mogen we de verklaring bij de crisis zoeken?

Overlijdens

De sterftecijfers voor de periode 1830-1860

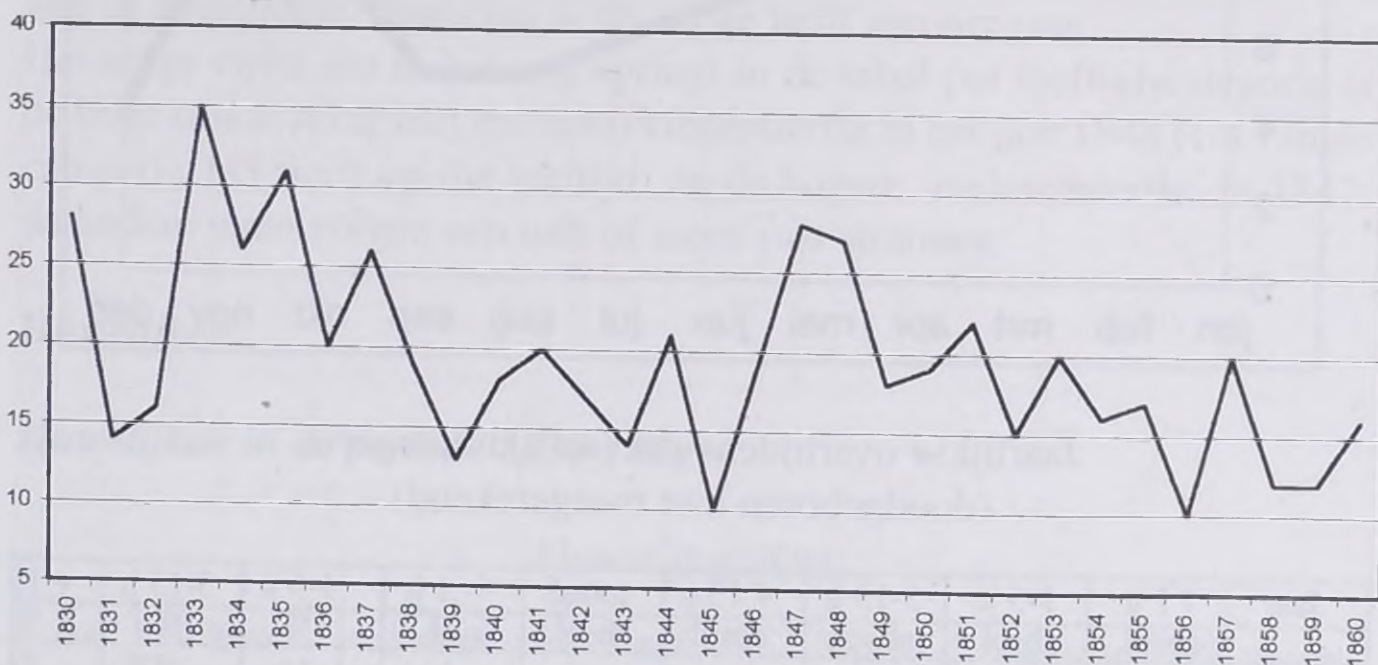
Sterftecijfers

Jaar	Overlijden man	Overlijden vrouw	% man	% vrouw	Overlijden totaal	Totale bevolking	Overlijden ‰
1830	10	15	40	60	25	881	28
1831	8	5	62	38	13	925	14
1832	6	9	40	60	15	925	16
1833	17	15	53	47	32	903	35
1834	12	11	52	48	23	885	26
1835	7	22	24	76	29	925	31
1836	4	15	21	79	19	943	20
1837	11	13	46	54	24	932	26
1838	5	13	28	72	18	944	19
1839	8	5	62	38	13	953	13
1840	8	9	47	53	17	946	18
1841	8	11	42	58	19	942	20
1842	9	7	56	44	16	955	17
1843	3	10	23	77	13	941	14
1844	9	10	47	53	19	914	21
1845	5	4	56	44	9	925	10
1846	9	7	56	44	16	850	19
1847	9	14	39	61	23	809	28
1848	12	10	55	45	22	820	27
1849	7	8	47	53	15	820	18
1850	9	6	60	40	15	808	19
1851	10	8	55	45	18	812	22
1852	7	6	54	46	13	840	15
1853	8	9	47	53	17	830	20
1854	5	8	38	62	13	802	16
1855	7	7	50	50	14	820	17

²⁹ We moeten natuurlijk rekening houden met het feit dat in een demografische studie niet zozeer de geboortemaanden onze aandacht verdienen, maar wel het tijdstip negen maanden daarvoor.

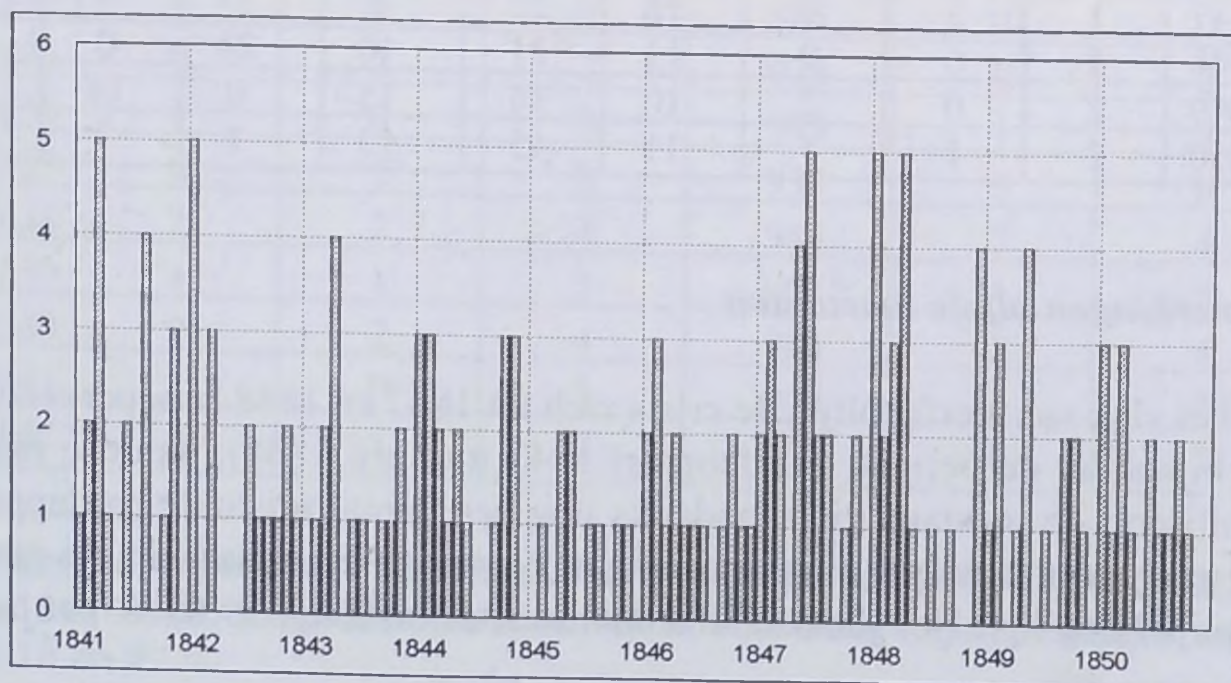
1856	7	1	88	12	8	795	10
1857	12	4	75	25	16	797	20
1858	5	5	50	50	10	813	12
1859	8	8	50	50	10	796	12
1860	8	5	62	38	13	790	16

Sterftebeweging in ‰

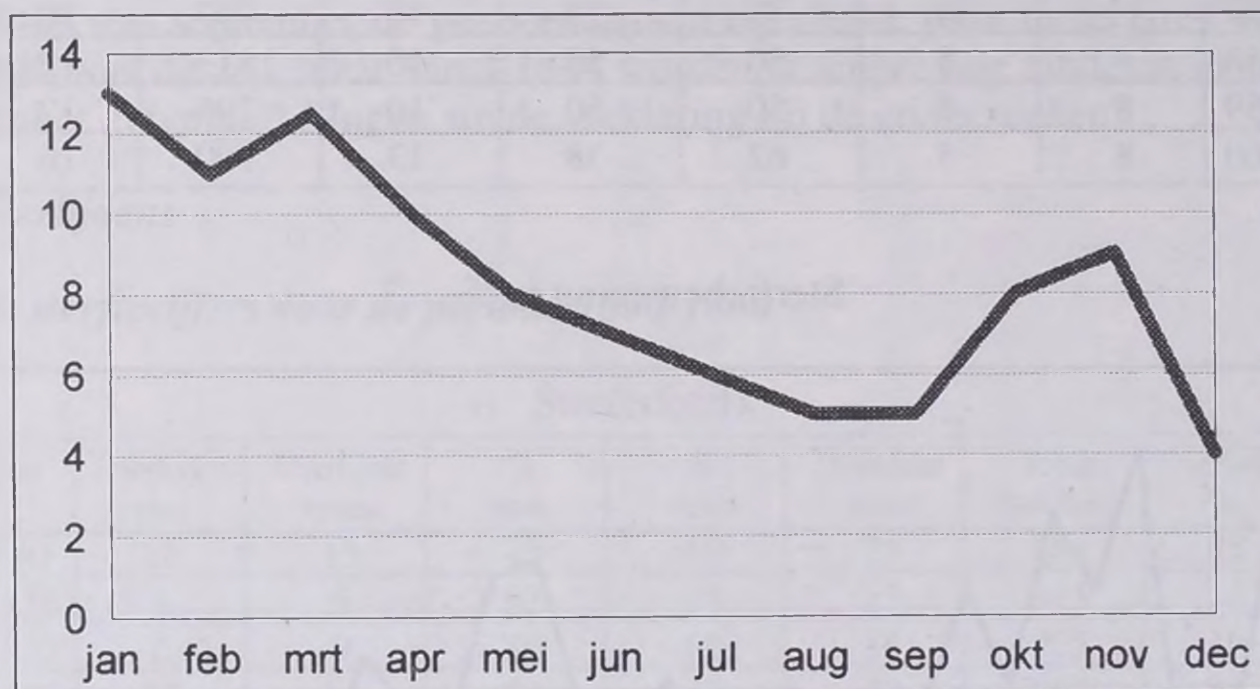

De overlijdens in de jaren 1841-1850

Overlijdens per maand

Overlijdens samengevat per maand

Jaarlijkse overlijdens per leeftijdscategorie (doodgeboren niet meegerekend)

Jaar	- 1 jr absol.	1-5 jr absol.	5-15 jr absol.	+ 15 jr absol.	totaal absol.	- 1 jr %	1-5 jr %	5-15 jr %	+ 15 jr %
1841	2	3	0	14	19	11	16	0	73
1842	3	2	1	10	16	19	13	6	62
1843	2	0	3	8	13	15	0	23	62
1844	2	3	2	12	19	11	16	11	62
1845	1	0	0	7	8	12	0	0	88
1846	2	3	1	10	16	13	19	6	62
1847	1	3	1	18	23	4	13	4	79
1848	2	6	0	13	21	10	28	0	62
1849	2	0	2	10	14	15	0	14	71
1850	2	1	1	11	15	13	7	7	73

Opmerkingen bij de mortaliteit

Op het vlak van sterfte blijkt de crisis zich tot 1847 en 1848 te beperken (in het bijzonder de periode van februari 1847 tot april 1848); na deze jaren stabiliseert de toestand zich, ondanks nog een aantal mislukte aardappeloogsten, maar laten we niet vergeten dat het aantal emigraties in die jaren redelijk hoog ligt. Het gemiddeld aantal sterftes bedraagt 19,65 ‰ per jaar,

alweer een redelijk laag gemiddelde voor een Vlaamse textielgemeente³⁰, misschien moeten we de oorzaak zoeken in het feit dat dit maar een klein dorpje was; er waren ook weinig sporen van epidemieën in andere bronnen terug te vinden. Vermeldenswaardig is ook het hoge aantal overlijdens in het begin van de jaren dertig (1833-1837), een oorzaak werd in andere bronnen niet gevonden.

Als we de overlijdens samenvatten per maand, valt op dat gemiddeld 2/3 van de overlijdens plaatshad in de eerste helft van het jaar.

Het enige cijfer dat in het oog springt in de tabel per leeftijdscategorie is de hoge (maar zeker niet massale) kindersterfte in het jaar 1848 (1/4 van de categorie 1-5 sterft op die leeftijd) en de hogere 'ouderensterfte' in 1847; de andere jaren volgen een min of meer vast stramien.

Huwelijken

Huwelijken in de periode 1830-1860

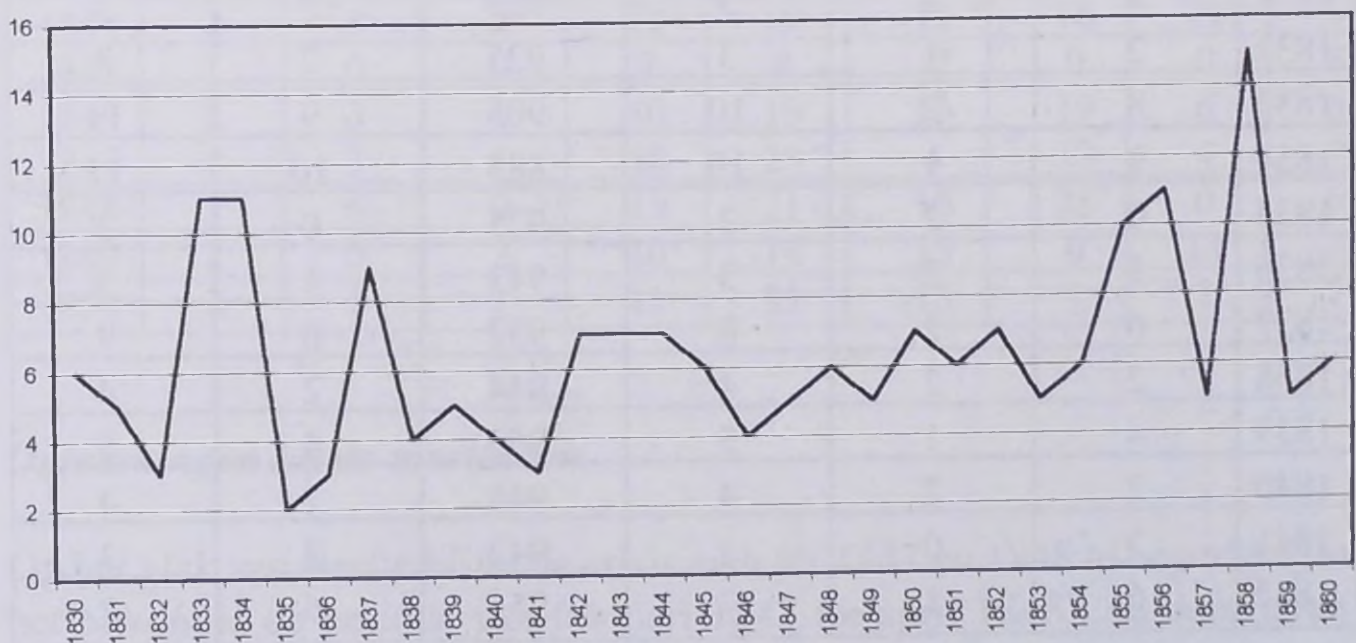
Huwelijkscijfers

Jaar	Eerste huwelijken	Tweede huwelijken	Totaal huwelijken	Totale bevolking	% eerste huwelijken	% tweede huwelijken
1830	5	0	5	881	6	6
1831	3	2	5	925	3	5
1832	2	1	3	925	2	3
1833	8	2	10	903	9	11
1834	9	1	10	885	10	11
1835	0	2	2	925	0	2
1836	1	2	3	943	1	3
1837	6	2	8	932	6	9
1838	2	2	4	944	2	4
1839	4	1	5	953	4	5
1840	2	2	4	946	2	4
1841	3	0	3	942	3	3
1842	6	1	7	955	6	7

³⁰ Enkele algemene 'Vlaamse' mortaliteitscijfers: 1841-1844 25%, in 1847-1848: 35 à 40 %. De aantallen in Vosselare liggen dus lager: resp. 18 en 27 %.

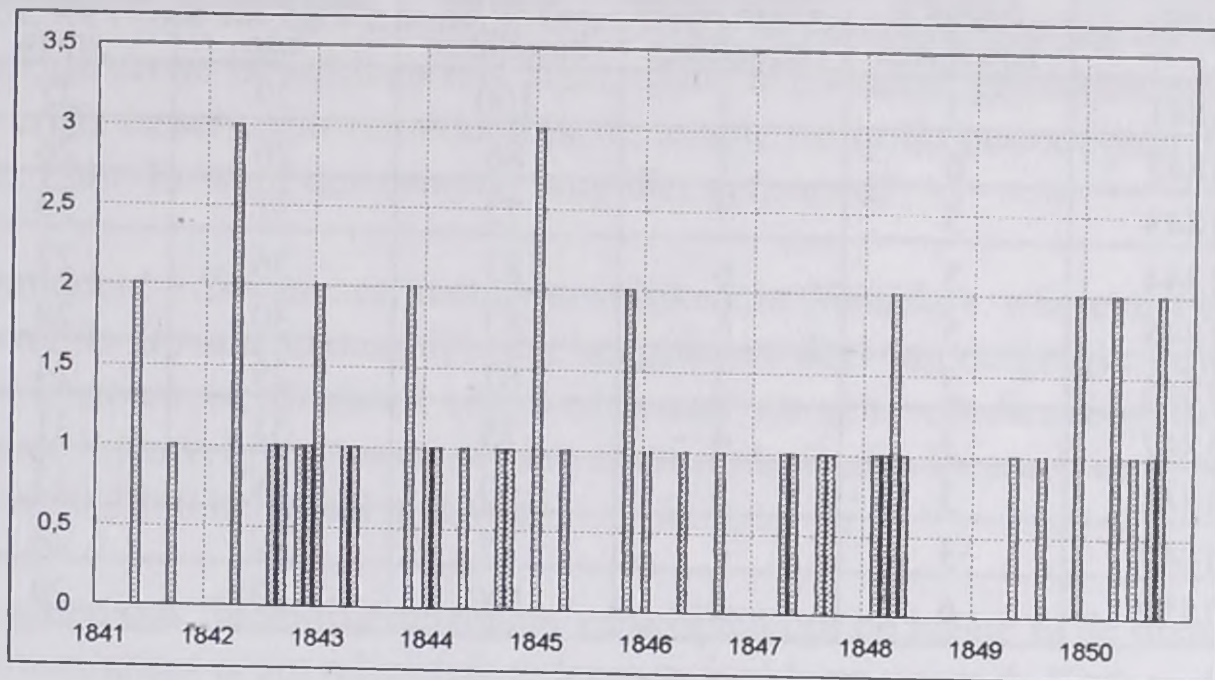
1843	5	2	7	941	5	7
1844	5	1	6	915	5	7
1845	5	1	6	925	5	6
1846	2	1	3	850	2	4
1847	3	1	4	809	4	5
1848	3	2	5	820	4	6
1849	3	1	4	820	4	5
1850	6	0	6	808	7	7
1851	4	1	5	812	5	6
1852	5	1	6	840	6	7
1853	4	0	4	830	5	5
1854	5	0	5	802	6	6
1855	7	2	9	820	9	10
1856	8	1	9	795	10	11
1857	4	0	4	797	5	5
1858	10	2	12	813	12	15
1859	3	1	4	796	4	5
1860	5	0	5	790	6	6

Huwelijksgedrag in %

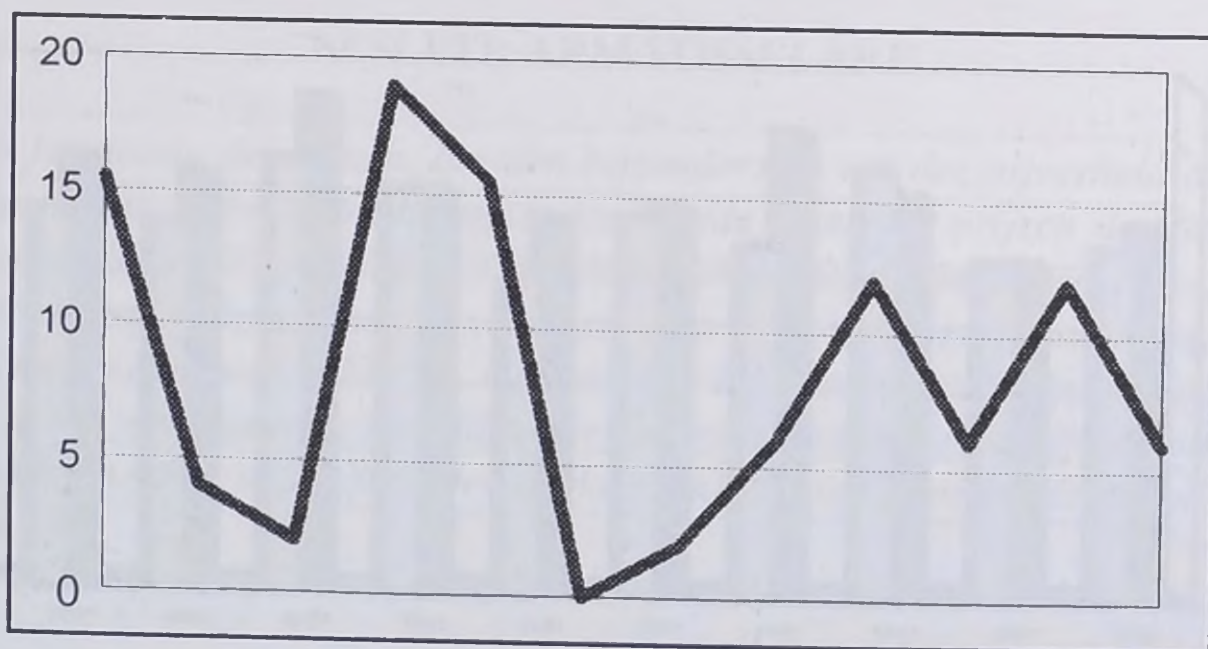

De huwelijken in de jaren 1841-1850

Huwelijksgedrag per maand

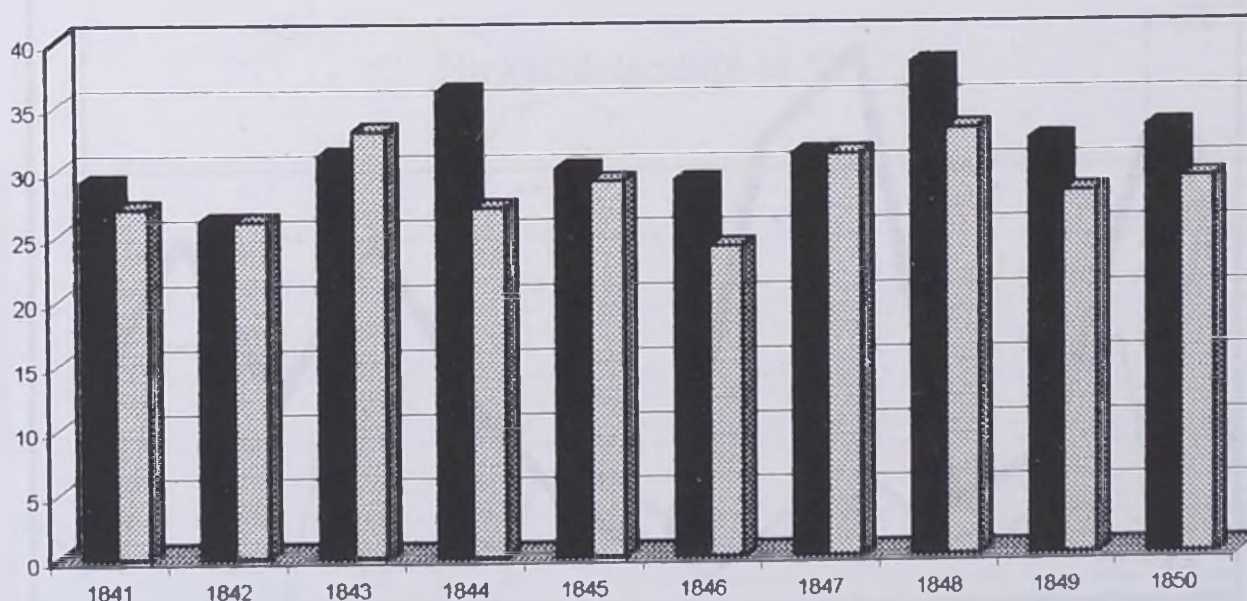
Huwelijken samengevat per maand

Eerste huwelijken
(huwelijken tussen inwoners die voor de eerste maal trouwen)³¹

Jaar	Aantal 1 ^e huwelijken	Totaal aantal huwelijken	% eerste huwelijken	huwelijksleeftijd man	huwelijksleeftijd vrouw
1841	3	3	100	29	27
1842	6	7	86	26	26
1843	5	7	72	31	33
1844	5	6	83	36	27
1845	5	6	83	30	29
1846	2	3	67	29	24
1847	3	4	75	31	31
1848	3	5	60	38	33
1849	3	4	75	32	28
1850	6	6	100	33	29

Gemiddelde huwelijksleeftijd

³¹ Voor de huwelijksleeftijd (van de eerste huwelijken) werd telkens het gemiddelde per jaar genoteerd. De gemiddelde leeftijd voor de gehele periode ligt voor de man op 31,5 jaar en voor de vrouw op 28,7 jaar.

Opmerkingen over het huwelijksgedrag

Het gemiddeld aantal huwelijken voor de periode 1830-1860 ligt op 6,32 ‰ (voor de eerste huwelijken: 5,10), in de crisisjaren lag dit alleen voor de eerste huwelijken iets lager, aldus het Vlaams gemiddelde.³² Wat de crisis betreft, valt onmiddellijk de leemte op in de periode juni 1848-mei 1849. Er werd dus een jaar lang niet getrouwd.

Gemiddeld 1/5 van het aantal huwelijken in Vosselare was een tweede huwelijk. Opvallend daarbij is dat het grootste deel van dergelijke huwelijken gesloten werd tussen een weduwnaar en een voordien ongetrouwd meisje.³³ Huwelijken tussen weduwes en weduwnaars kwamen in de periode 1830-1860 helemaal niet voor.

Er vallen ook duidelijke seizonale verschillen op: de laagte in de maanden februari/maart is om religieuze redenen te verklaren, want de Kerk verbood huwelijken in de vasten; de hoogte in mei en de laagte erna tonen respectievelijk het begin van de lente en het begin van het werkseizoen aan.

BESLUIT: ARM VOSSELARE

*“De fabricatie der linnen, die den bijzondersten tak der nijverheid onzer gemeente is, is bij voortduring in kwijnende staet. De prijzen der linnen kunnen niet genoeg opbrengen om in het onderhoud van de wevers, spinsters en hun huisgezinnen te voorzien. Dat heeft reeds een groot deel van hen tot de armoede gebracht. Het zal zeer noodzakelijk zijn dat er middelen in het werk worden gesteld tot verbetering van de linnennijverheid om den algemeenen ondergang der werkende klasse ten plattelande te voorkomen.”*³⁴

³² De nuptialiteit in Vlaanderen bedraagt voor de periode 1841-1844 : 6‰ en voor de periode 1847-1848: 3,5 - 4 ‰.

³³ Voor de periode 1830-1860 geldt dat slechts 7 van de 29 'tweede huwelijken' een verbintenis was tussen een weduwe en een ongetrouwde jongeman.

³⁴ Gemeentearchief Nevele (GAN), fonds Vosselare, Jaarverslag van het gemeentebestuur 1845.

Ik citeer nogmaals dit stukje tekst uit 1845 omdat het kernachtig de essentie van de textielcrisis van de jaren 1840 weergeeft. Achteraf bekeken, kunnen we stellen dat “*den algemeenen ondergang der werkende klasse ten plattelande*” niet werd voorkomen, de gevolgen van de meedogenloze crisis leidden tot een algemene pauperisatie en een voorheen ongeziene demografische neergang. De bedoeling van dit besluit is een algemeen beeld te schetsen van de toenmalige situatie in de lokale entiteit Vosselare.

Laten we eerst even terugkomen op de onderzochte crisis.³⁵ Die heeft een tweeledig karakter; ze had zowel een agrarisch aspect met gevolgen op korte termijn, als een industrie-economisch facet dat niet alleen de gevolgen van de agrarische crisis versterkte, maar ook eigen gevolgen op (middel)lange termijn creëerde.

Het eerste luik van de crisis overviel de nietsvermoedende landbouwers totaal onverwacht en sleepte lang aan; vanaf 1845 tot 1853 zal in en om Vosselare de aardappeloogst maar maximaal twee derden opbrengen van een gewoon jaar.³⁶ Daar het aandeel van de aardappel sinds het einde van de 18^e eeuw een vaste en dominante plaats had ingenomen in het dagelijkse voedselpakket van de lagere bevolkingsklassen, was er zeker vanaf 1846, toen ook de graanoogst gedeeltelijk mislukte, in die lagen van de bevolking een latent tekort aan voedsel merkbaar met een sinds jaren ongeziene hongersnood als gevolg. Enkele extracten uit de bronnen bevestigen deze stelling: er werden uitdelingen van brood en soep georganiseerd³⁷, de bakkers waren verplicht hun brood tegen een vaste prijs te verkopen³⁸, men maakt melding van “*dieften van veldvruchten*”.³⁹ Maar tot grootschalige voedselbevoorrading kwam het niet, in het midden van de 19e eeuw

³⁵ Voor een algemeen overzicht i.v.m. de crisis van de jaren 1840, zie G. JACQUEMYNS, *Histoire économique des Flandres (1845-1850)*, Bruxelles, 1928.

³⁶ GAN, fonds Vosselare, Jaarverslagen van het gemeentebestuur 1845-1853.

³⁷ GAN, fonds Vosselare, Verslagboek van de gemeenteraad, vergadering van 16 januari 1847.

³⁸ GAN, fonds Vosselare, Verslagboek van de gemeenteraad, vergadering van 15 april 1848.

³⁹ GAN, fonds Vosselare, Jaarverslag van het gemeentebestuur 1849.

behoorde dit alternatief voor een kleine gemeenschap nog niet tot de mogelijkheden.

De korte-termijengevolgen op demografisch vlak waren dan ook navenant. Vanaf medio 1846 tot begin 1849 werden er aanzienlijk minder kinderen in Vosselare geboren⁴⁰. Als we deze data negen maanden vroeger in de tijd opschuiven om het gewijzigd conceptiegedrag te onderzoeken, dan kunnen we stellen dat de 'nataliteitscrisis' reeds eind 1845 begint, m.a.w. op het moment van de eerste mislukking van de aardappeloogst. Ook de verhoogde sterftcijfers vallen steeds te noteren in de winter na een mislukte aardappeloogst, met als zwaarste pieken 1847, 1848 en begin 1849, waarin het aantal sterftes een derde hoger ligt (27 ‰) dan in het begin van de jaren 1840 (18 ‰). Dit zijn echter geen extreme waarden. Verscheidene studies⁴¹ wijzen op een markant hogere sterfte in andere contemporaine Vlaamse dorpen, waar de sterfte tot 40 per duizend inwoners zou oplopen. Misschien moeten we de oorzaak zoeken in de quasi-afwezigheid van epidemieën in deze regio op dat moment.⁴² We moeten ook opmerken dat er tijdens de crisis in Vosselare geen massale kindersterfte plaatsvond; uitzonderlijk in 1848 waren 40% van de overledenen jonger dan 5 jaar, in 1847 was er vooral grote sterfte onder de ouderen.

De korte maar hevige agrarische crisis had ook duidelijke gevolgen op het huwelijksgedrag van de Vosselarenaars. Er werd immers een jaar lang niet getrouwd (mei 1848 - mei 1849) en ook de huwelijksleeftijd ligt hoger dan in de vorige jaren. Ook de migratiecijfers wijzen op de onleefbaarheid van

⁴⁰ Deze situatie blijft eigenlijk voortduren tot 1851, tot dan ligt het relatieve geboortecijfer lager dan het gemiddelde voor Vosselare (= 24,68‰).

⁴¹ Zie o.m. C. VANDENBROEKE, *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk*, Leuven, 1984.

⁴² GAN, fonds Vosselare, Jaarverslag van het gemeentebestuur 1848: alleen in dit jaarverslag wordt er melding gemaakt van "eenige gevallen van den besmettelijken tyfus (...), slechts weinig personen zijn gestorven". We hebben hier natuurlijk te maken met een klein (maar toch redelijk dicht bevolkt) dorp, een gelijkaardige epidemie in een verstedelijkte gemeenschap zal automatisch meer slachtoffers eisen.

de toenmalige situatie. Het migratorisch saldo van 1847 ligt erg laag⁴³, ongeveer 50 mensen (iets meer dan 6% van de bevolking) zullen Vosselare in dat jaar verlaten. In 1848 daarentegen ligt het aantal immigranten weer hoger dan het aantal emigranten. Van een plotse en massale emigratie op korte termijn ten gevolge van de hongersnood kunnen we dus niet spreken.

Deze agrarische crisis werd wel een heel erg dramatisch toeval omdat ze gecombineerd werd met een andere, meer structurele en ingrijpende crisis, namelijk de teloorgang van de textielsector. De ooit zo bloeiende maar arbeidsintensieve rurale huisnijverheid hield onder de moordende en meedogenloze druk van de gemechaniseerde concurrentie op te bestaan. De Vosselaarse tijdgenoten leken het ten volle beseffen, hun inkomsten daalden sinds het einde van de jaren 1830 zienderogen⁴⁴ en de verkoop van het linnen bracht te weinig op om voor de spinner/ster- wever/weefster, zoals de gemeentesecretaris hierboven reeds opmerkte, zelfs in voedselrijke tijden in het onderhoud van hun huisgezinnen te voldoen.

We hebben hier dus niet te maken met een onderhuidse crisis, waarbij een bepaalde sector langzaam afsterft, integendeel, op een relatief korte termijn (1835-1855) verdween de werkgelegenheid in de rurale textielnijverheid volledig. Het feit dat er geen werk en daardoor geen toekomst meer te vinden was op het platteland vormde dé ideale voedselbodem voor een emigratiestroom 'on the long run'; deze crisis betekende dus, in tegenstelling tot de landbouwcrisis, wél het begin van een demografische terugval op (middel)lange termijn voor Vosselare. Deze neergang wordt vooral duidelijk wanneer we ook verder kijken dan 1860, want ondanks voornamelijk positieve bevolkingssaldi daalt het bevolkingscijfer vanaf het midden van de 19e eeuw voortdurend. In twintig jaar (1846-1866) is de bevolking met 15% gedaald, daar waar dat cijfer normaal gezien, zonder textielcrisis, had moeten stijgen. De dalende trend houdt aan tot in 1886, toen telde Vosselare nog 686 inwoners, daarna stijgt het cijfer weer gestaag. We kun-

⁴³ We mogen ons niet laten verleiden door de extreem lage waarde van 1846; daar speelt een kunstmatige telcorrectie ons parten.

⁴⁴ Vanaf 1838 tot op het einde van de onderzochte periode noteerde de gemeentesecretaris in het jaarlijks verslag aan Brussel dat de textielprijzen erg laag liggen.

nen dus wel stellen dat het einde van de proto-industriële textielnijverheid op lange termijn de doodsteek betekende voor Vosselare.⁴⁵

Het bestuur van deze kleine gemeente kon tegen de leegloop en ellende in het dorp weinig of niets ondernemen. Aanvankelijk beperkten de hulpmiddelen zich tot de uitdelingen van soep en brood en tot het verhogen van de subsidie van het armbestuur. Het aantal inwoners dat rekende op de steun van de Commissie voor de Openbare Onderstand steeg eind jaren 1840 echter zo vlug dat de gemeente nog nauwelijks in het onderhoud van haar inwoners kon voorzien; in 1848 werd bijna één vijfde van Vosselare bijgestaan.⁴⁶ De druk op de gemeentelijke begroting was reeds in 1846 onhoudbaar, het bestuur moet in de daaropvolgende jaren talrijke leningen aangaan en rekenen op subsidies van hogere instanties, die echter slechts eenmaal werden toegestaan.⁴⁷

Het gemeentebestuur kon de harde gevolgen van de agrarische crisis dus niet aan en ook tegen de repercussies van de textielcrisis was het niet opgewassen. Er werd weinig of niets ondernomen om de werkloosheid ten plattelande te bestrijden. Aan deze vaststelling kunnen we echter onmiddellijk de volgende vraag vastknopen: wat kon een bestuur van een klein dorp van amper 900 inwoners met heel beperkte middelen, ondernemen tegen het eenvoudige feit dat de kooplui of hun kutsers het dorp niet meer bezochten? Men had de economische activiteit niet in de hand, men was totaal afhankelijk van de kooplui en als zij hun verantwoordelijkheid niet opnamen, stond zowel de eenvoudige spinner als de burgemeester machteloos. Afgezien van wat financiële bijstand (waardoor het bestuur zichzelf dus in de problemen hielp) en wat symbolische steun (de oprichting van een nijverheidscomité, dat geen middelen kreeg, of kon krijgen) was het tot niets meer in staat.

⁴⁵ Dit was trouwens een jammerlijke constante voor de hele streek.

⁴⁶ Concreet werden in 1848 149 personen geselecteerd om "voor hun behoeften" op het armbestuur terug te vallen.

⁴⁷ GAN, fonds Vosselare, verslagboek van de gemeenteraad, vergadering van 19 maart 1847: het bestuur kreeg van de provincie een subsidie van 600 (!) frank en ze zal deze besteden "ten titel van voorlopigen onderstand in voordeel des noodlijdende klassen".

De burgemeester en schepen van Vosselare slaakten allicht een zucht van verlichting wanneer ze van hogerhand te horen kregen dat de Belgische staat in 1846, na sterk aandringen van de provincie, volledig op eigen kosten, van plan was om over te gaan tot het graven van een nieuw kanaal en tot de bouw van enkele bruggen, sluizen en wegen die in verband stonden met deze nieuwe waterweg.⁴⁸ De aanleg van het 'Afleidingskanaal van de Leie' of het 'Schipdonkkanaal'⁴⁹ creëerde niet alleen de broodnodige werkgelegenheid want de arbeiders werden uit de streek gerekruteerd⁵⁰, ook konden talrijke overstromingen vermeden worden (dit was de voornaamste reden van aanleg) en de zwalpende handel werd misschien wat aangemoedigd (pas vanaf 1851 mochten binnenschepen vrij gebruik maken van de nieuwe transportweg), maar een algemene welvaart en verbetering van de leefomstandigheden zal de komst van dit kanaal niet met zich meegebracht hebben.

Het is trouwens heel moeilijk om een werkelijkheidsgetrouw beeld te scheppen van de toenmalige leefomstandigheden van de gewone Vosselarenaar. Hij of zij heeft zelf geen enkele mij bekende bron nagelaten, we kunnen zijn/haar doen en laten alleen van op een verre afstand gade slaan, en dan nog door de ogen van één enkele ambtenaar, namelijk de heer Seriacop, de toenmalige gemeentesecretaris, die zowel de akten van de burgerlijke stand als de verslagboeken van de gemeenteraad invulde. Bij verder onderzoek is het zeker aan te raden het parochiearchief en eventueel de archieven van enkele rechtbanken uit te pluizen, op zoek naar meer gedetailleerde informatie over de gewone man. Maar doorheen de dikke mist kunnen we toch enkele vage contourlijnen onderscheiden en enkele algemene tendensen opmerken.

⁴⁸ Aanvankelijk stond het gemeentebestuur, samen met enkele andere dorpen uit de streek, weigerachtig tegenover het idee omdat er aan de gemeenten die naast het kanaal lagen gevraagd werd een stuk in de kosten te voorzien; GAN, fonds Vosselare, verslagboek van de gemeenteraad, vergadering van 11 oktober 1843.

⁴⁹ Voor een uitvoerig relaas over de aanleg van dit kanaal, zie H. VAN DEN ABEELE, *Het kanaal van Schipdonk*, Deinze, 1940.

⁵⁰ Volgens het gemeentebestuur van Vosselare namen zowat alle werklozen die er in het dorp aanwezig waren deel aan het graven van het kanaal; GAN, fonds Vosselare, verslagboek van de gemeenteraad, vergadering van 17 april 1847.

Allereerst kunnen we vaststellen dat de tijdgenoot de tweeledige crisis ten volle aanvoelde en beseftte. In amper één generatie tijd verdween immers het vertrouwde systeem van de rurale huisnijverheid, zonder dat er een andere ambachtelijke bezigheid de open gekomen plaats innam.⁵¹ De spinners en weefsters hadden geen andere keuze dan de verplichte werkloosheid, het linnen dat ze 's winters produceerden raakte toch niet verkocht, men viel dus zonder inkomsten, de gevolgen hiervan kwamen ongetwijfeld hard aan. Alleen al de voedselschaarste, het hogere aantal overlijdens en de aanwezigheid van bedelaars⁵², moeten de landbouwers hard met de neus op de feiten hebben gedrukt. Ook de vaststelling dat er in de crisis haast niet meer werd gehuwd, toont aan dat ook in de hoofden van de mensen de crisis dominant meespeelde, er was immers geen reden en ook geen geld om te feesten.

Ondanks de ellendige situatie bleef de Vlaamse landbouwer ter plaatse. Ondanks het nijpend tekort aan werk en voedsel vond er geen grote en plotse emigratiebeweging plaats.⁵³ Het lijkt ons misschien ook eigenaardig dat er in dit verpauperde gebied geen massale stakingen of sociale opstanden uitbraken. In 1848 waaide er nochtans een revolutionair vuur doorheen heel Europa. Een verklaring hiervoor moeten we waarschijnlijk niet zoeken; de twee noodzakelijke vereisten voor een geslaagde sociale opstand, namelijk een bekwame organisatie en een hoge concentratie van arbeiders op één en dezelfde plaats, waren in het jonge België niet aanwezig; de beschermende structuur van de ambachten was immers geruime tijd verdwenen en de eerste social(istische)e bewegingen ontstonden pas op het

⁵¹ Pas op het eind van de 19e eeuw werd er te Vosselare een kantklossersschool gesticht.

⁵² GAN, fonds Vosselare, Jaarverslagen van het gemeentebestuur 1837-1851, waarin jaarlijks melding wordt gemaakt van de aanwezigheid van bedelaars in de gemeente; vanaf 1852 beweert de gemeentesecretaris dat er in Vosselare geen bedelaars meer te vinden zijn.

⁵³ (Onbetrouwbare) cijfers uit het eind van de jaren 1860 (uit de jaarverslagen van die periode) tonen aan dat er wel degelijk jaarlijks ongeveer vijftig mensen uit het dorp vertrokken, maar er kwamen er ongeveer evenveel (of iets minder) telkens weer bij. De leegloop gebeurde langzaam en niet plots, zoals men tijdens een hongersnood zou kunnen verwachten.

eind van de 19^e eeuw. Daarenboven was decentralisatie van de familiale werkcellen een typisch kenmerk van de rurale huisnijverheid en de mannen aan de top, de textielkooplui, ondernamen quasi niets om het lot van de arbeiders of van de kwijnende sector in het algemeen te verbeteren, zij trokken zich terug in hun al bij al weelderig renteniersbestaan.

De mobilisatie van de arbeiders moest dus van onderuit komen. Slechts eenmaal bood de gelegenheid zich aan. Bij het delven van het 'Schipdonkkanaal', brak er in april 1847 een massale staking en opstand uit.⁵⁴ De arbeiders legden hun schoppen neer en eisten meer loon. De putbazen reageerden, met medewerking van de provinciale overheid, op absolutistische wijze: het leger werd ingeschakeld, de leiders van de opstand ontslagen, en er werden aan de arbeiders geen toegevingen gedaan. Vanaf dan werkten de arbeiders naarstig verder en hulden ze zich in hun zo typische stilte.

Desalniettemin hoop ik met deze bondige studie de langdurige stilte toch gedeeltelijk doorbroken te hebben. Het wazige beeld van het toenmalige Vosselare dat me doorheen de lectuur van de verslagboeken en de studie van de akten van de burgerlijke stand duidelijk werd, is dat van een aanvankelijk bedrijvige, landelijke en welvarende gemeente die onwennig en tamelijk paniekerig de woelige periode 1845-1850 doorworstelde en door de teloorgang van de textielsector gedegradeerd werd tot een armzalig 'landbouwersdorp'. De precieze leefomstandigheden voor, tijdens en na de crisis zullen misschien wel eeuwig een grote onbekende blijven, maar ik kan toch wel stellen dat we de bewogen jaren 1840 ongetwijfeld mogen catalogeren onder één van de zwartste decennia uit de geschiedenis van de gemeente Vosselare. Arm Vosselare.

Jelle HAEMERS, Mariakerke

⁵⁴ De staking duurde ongeveer een week (van 19 tot 27 april 1847). Zie ook H. VAN DEN ABEELE, *Het kanaal van Schipdonk*, Deinze, 1940, p. 28-29.

DE MASTIFF IN HET LEVEN VAN EERWAARDE HEER VAN DOORNE¹

De 'Reverend Henry van Doorne' vermeldt in zijn keurmeestersverslag van Agricultural Hall² dat hij sedert 1878 de belangrijke tentoonstellingen bijwoonde als liefhebber van de Mastiff, een oud Engels waakhondenras.

Het was echter pas in 1886 dat E.H. van Doorne zijn intrede deed als deelnemer en wel in Crystal Palace met zijn zelf gefokte Holda waarmee hij de eerste prijs behaalde in de puppyklas. De keurmeester was dokter gynaecoloog J. Sidney Turner, medeoprichter van de Old English Mastiff Club in 1883. Het keurverslag vermeldt hierbij:

'Mastiff bitch puppies had but two entries, much to the regret of the Reverend owner [Van Doorne] of Holda, who met with a warm welcome from Mastiff men, and upon whom we may hope the mantle of his old friend, Father J.B Rowe, may descent. Holda (first) is of the highest promise and has wonderful size, length of body, perfect symmetry, standing on legs which for bone and shape I never have seen equalled; the skull and muzzle are very good, her teeth level and but for a light eye and rather light mask, it would be difficult to find a fault; her weight at eight months is 117 lbs in fair condition, her toilet was all that could be desired and reflected the greatest credit upon her Belgian keeper'.³

Uit de keuze van aankopen en dekkingen⁴ kan afgeleid worden dat E.H. van Doorne geregeld contact hield met Dr. Turner. De dokter woonde in Upper Norwood, vlakbij Crystal Palace en slechts enkele mijlen verwijderd van Brixton Rise waar E.H. van Doorne het 'Corpus Christi house' betrok. De afstand kon destijds gemakkelijk overbrugd worden per trein of per paardentram daar Crystal Palace de 'place to be' was voor een erg brede waaier van activiteiten.

¹ Voor meer over E.H. Van Doorne, zie: J. VAN DE CASTEELE, *Hendrik Van Doorne, de Poekse Gezellediscipel*, in *Het Land van Nevele*, jg. V, afl. 3, p. 70-106.

² Kennel Club, Kennel Gazette, april 1890.

³ Kennel Club, Kennel Gazette, april 1886.

⁴ Kennel Club, Stud books, 1886.

E.H. van Doorne fokte op 10 juni 1885 zijn eerste Mastiff-nest uit een dochter van Dr. Turner's dekru Cedric the Saxon, Wunna, in combinatie met de door Dr. Turner gefokte kampioen Orlando. Uit dit nest werden drie Mastiffs ingeschreven in het Stamboek van de Kennel Club, namelijk Heimdal, Holda en Hertha.⁵

Vanaf dit moment ontplooidde de E.H. van Doorne zich als een begenadigd raskenner en volgden de nesten zich in een snel tempo op zodanig dat hij, op uitzondering van James Hutchings uit Exeter, het grootst aantal inschrijvingen telde in het Kennel Club Stamboek, tijdens de periode tussen 1885 en 1891.⁶

E.H. Henry van Doorne lijkt een bijzondere voorkeur te hebben gehad voor kampioen Orlando, daar deze de vader werd van E.H. van Doorne's eerste vijf nesten.

De vaders van de volgende combinaties waren telkens zonen van Orlando, namelijk Orlando II en kampioen Jack Thyr. E.H. van Doorne lijkt goed op de hoogte geweest te zijn van typefixatie en combineerde daarom vanaf de tweede generatie in een nauw familieverband als neef/nicht en vader/dochter.

E.H. van Doorne was erg succesvol in de showring, zijn kampioen Jack Thyr, geboren in 1886, behaalde challenge certificates op de shows van

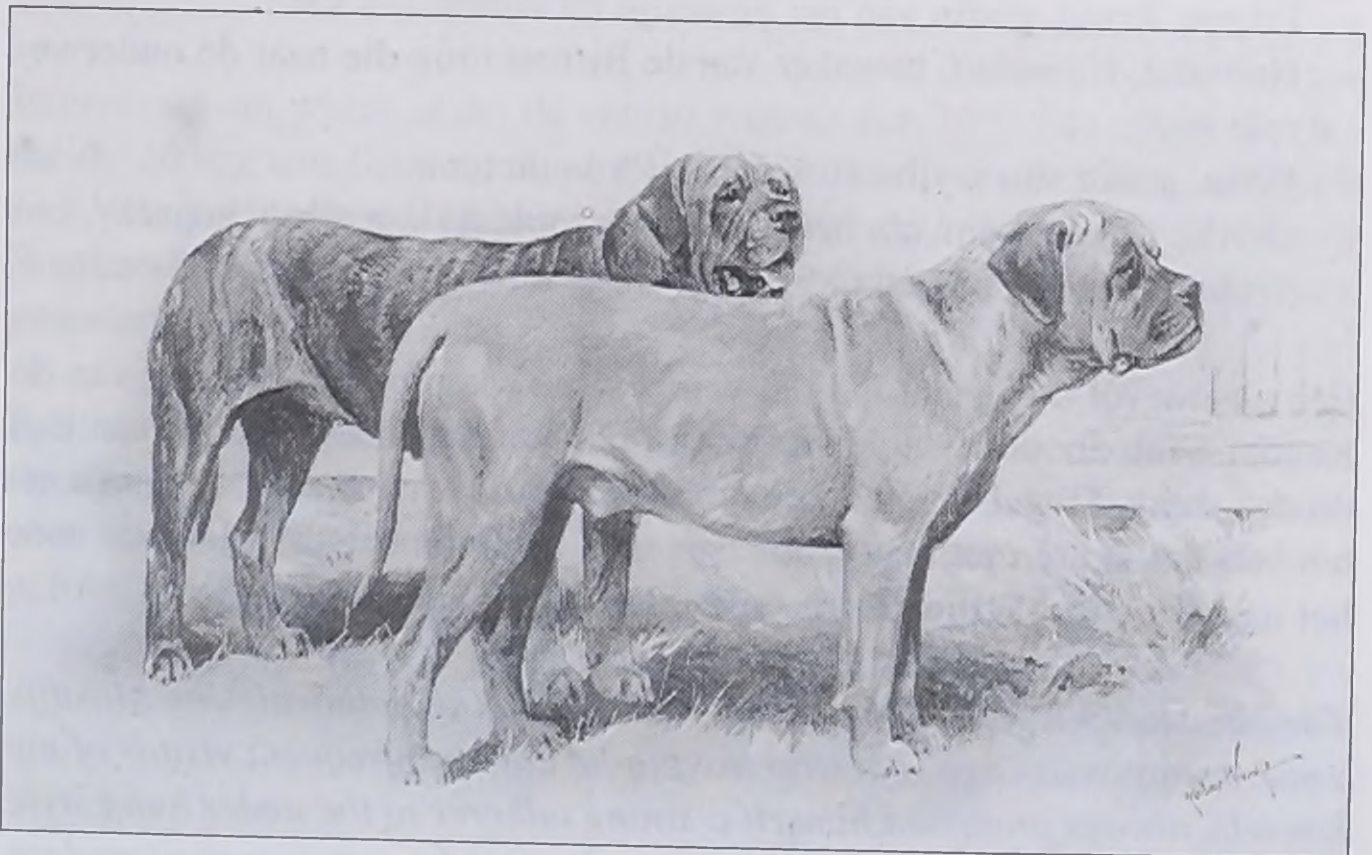
⁵ Kennel Club, Stud books, 1886.

⁶ Kennel Club, Stud books, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892.

Crystal Palace 1889, Manchester 1890, Crystal Palace 1890 en Agricultural Hall (Crifts) 1891.

Hij was ook de fokker van kampioen Frigga, in eigendom van Court Rice die in de jaren negentig emigreerde naar Australië. Frigga was de dochter van Orlando en is hier afgebeeld samen met haar dochter Frigga Secunda.

De kunstenaar Arthur Wardle (1863-1949), die ook koninklijke opdrachten kreeg, deed in deze *drawing* enkele artistieke aanpassingen. Frigga (op de achtergrond) was van beige kleur maar afgebeeld als gestroomlijnd en haar dochter (op de voorgrond) werd van geslacht veranderd. Deze afbeelding, bekend staande als *Ideal Mastiffs* wordt heden ten dage nog als voorbeeld geopperd door sommige Engelse rasspecialisten bij clublezingen en referaten aangaande rastype.⁷

Een excerpt van Victoriaanse beschrijving: *Nu dat Minting is overleden, meen ik dat Jack Thyr de beste Mastiff is van het moment, dichterbij mijn ideaal dan gelijk welk ander specimen; hij is geen grote hond*

⁷ *The type of the Mastiff*, Graham HICKS, the former archivist of the Old English Mastiff Club.

[28 1/2 inches schofthoogte, 156 lbs gewicht], maar heeft wonderbaarlijk botwerk en substantie. Ik beschouw zijn schedel en snuit als uitmuntend en zijn brede en krachtige onderkaak geeft de finishing touch aan een zeer goed geheel. Zijn ogen en masker mochten donkerder zijn en in zijn blik schuilt meer van de grondwerker als van de gentlemen. Maar ik mag eraan toevoegen dat ik deze laatste karakteristiek niet als een fout aanzie, daar ik meen dat de Mastiff het tegenovergestelde zou moeten zijn van een tapijtridder. Frigga is een teef zo goed als we zouden behoeven te wensen en ik beschouw ze als perfect, uitgezonderd haar grote oren en ietwat steile haken.⁸

Wat de naamkeuze van zijn rashonden betreft, lijkt het dat E.H. Henry van Doorne een voorkeur had voor de Noorse mythologie:

- Jack Thyr, *Tyr*, god van oorlog en atletische sporten;
- Frigga, *Frigg*, godin van het huwelijk en vrouw van Odin;
- Heimdal, *Heimdall*, bewaker van de Bifrost brug die naar de onderwereld leidt;
- Edda, godin van mythe en inspiratie van dichters;
- Gerda, *Gerd*, godin van het licht en de mooiste van alle schepsel;
- Widar, *Vidar*, zoon van Odin.

Een waardevol document is E.H. van Doorne's keurmeesterverslag van de Kennel Club show in de Agricultural Hall in 1890. Een column van een driehonderdtal regels met een uitgebreide passus over de veelzijdige facetten van het keuren en anderzijds een sterk geargumenteed pleidooi voor het nastreven van het ideale rastype. Een korte bloemlezing.

The later Rev.J.B Rowe, one of the great & leading authorities on Mastiffs some twenty years ago and who used to be not an infrequent visitor of my kennels, always professed himself a strong adherer to the under hung style of muzzle which is now spoken and condemned by many as the 'modern Bulldog type'. In the Field Jan 1st 1869, the Rev. Rowe writes 'I believe that none of our present dogs can be traced back above 5 of 6 generations'. Now as none can be found without some slight stan on their pedigree, we

⁸ Kennel Club, Kennel Gazette, The past year review, January 1890, a young beeder.

must select that cross which partakes most of the true Mastiff character, and this is, I believe, the Bulldog; of all stains, if stain must be called, fear the Bulldog least, for it will keep up the character of the dog, if it will lessens his size.

He followed the line cut out by Youatt who says the Mastiff head considerably resembles that of the Bulldog, but with ears dependant, also other many other Mastiff critics were expressed in the Field about that same date, almost all of them advocating undershotness. How then can the accusation that the short bluff undershot muzzle is a 'modern Bulldog type' be substantiated? How differently the leading organ of sport (The Field) judged then from its reports of to day: - 'Quantum mutatus ab illo'.

And yet Stonehenge knew what he was about. I want a Mastiff that possess a bluff, blunt and short muzzle, not to excess, of course, but he must be broad under the eye and carry that with right down to end of the snout. That is where Jack so admirably excels.⁹

Interessant om weten is dat de *census returns* van 1891 het volgende vermeldt: *Henry van Doorne, aged 49, born at Poucke in Belgium, naturalised.* Volgens Stephen Hymphrey, archivaris van de *local studies Library* in Southwark zou E.H. van Doorne het Britse staatsburgerschap hebben aangenomen.¹⁰

E.H. van Doorne's engagement in Mastiffs eindigt in schoonheid. Zijn laatste show als deelnemer was op Cruft's in 1891 waar Jack Thyr het certificaat won bij de reuen terwijl Court Rice's Frigga, door E.H. van Doorne gefokt, bij de teven won.

Marcel WYNANTS, Genk

⁹ Kennel Club, Kennel Gazette, april 1890.

¹⁰ Brief dd. 18.12.2000.

KOSTERS EN ORGELISTEN IN ZEVEREN

Inleiding

Het zilveren jubileum van het parochiaal gemend zangkoor van de Sint-Amandusparochie in Zeveren deed bij velen de vraag rijzen naar de oorsprong en de geschiedenis van het kosterschap in Zeveren.

De koster was steeds iemand van aanzien in de parochie, naast de pastoor voor wie hij, vroeger althans, de belangrijkste medewerker was; hij was onmisbaar als hulp bij de goddelijke diensten.

Vooraleer iemand als koster werd aangesteld moest hij de eed afleggen van gehoorzaamheid, trouw en dienstbaarheid aan de pastoor.

Het was hem o.a. verboden de parochie te verlaten zonder toelating en zonder voor vervanging gezorgd te hebben. Hij luidde de klokken en zorgde voor de netheid van de kerk. Hij moest zich deftig gedragen en sommige beroepen zoals barbier of herbergier waren voor hem en zijn huisgenoten verboden of werden hoogstens oogluikend toegelaten. De taak van de koster (custos = bewaarder) werd tot in de jaren 1600 door een lagere geestelijke of, bij gebrek aan priesters, door een zeer voorbeeldige leek uitgeoefend.

KOSTERS

Kosters in de 17^e eeuw

Enerzijds vinden wij dat voor de kerk van Zeveren in 1681 als eigendom "de kosterije" vermeld wordt groot 412,5 roede (Deinse maat), wat erop wijst dat er in Zeveren een koster was en dat hij er woonde. Anderzijds konden wij bij onze opzoeken amper sporadisch vermeldingen over kosteren in Zeveren vinden.

Joris Baudoncq is de eerste die ik in de 15de eeuw als koster aantref voor Vinkt en Zeveren samen.

Van de volgende personen die het kosterschap in Zeveren uitoefenden (meestal samen met die taak in Vinkt) vonden wij weinig details.

Jan Dingelse, zou het ambt hebben uitgeoefend van 1605 tot 1620. Hij werd opgevolgd door Georgius Dhondt tussen 1620 en 1645. Daarna werd zijn zoon Adriaen Dhondt koster van 1645 tot 1705.

Francies Damman werd koster in Vinkt met dienstverlening in Zeveren.

Vanaf 1761 vervult Celestien Damman die functie, in Vinkt tot in 1817, maar in Zeveren wellicht maar een zeer korte periode.

Het bisschoppelijk verslag van 4 juni 1625¹ vermeldt dat de koster een goede en vlijtige man is, maar hij woont evenals de dienstdoende pastoor in Vinkt. Zeveren telde toen amper 120 inwoners².

Op 20 juni 1633 vermeldt het bisschoppelijk verslag dat de kleine gemeenschap Zeveren met ongeveer 120 communicanten, waaronder de koster, een goede faam genieten, wat er toch op wijst dat Georgius Dhondt in Zeveren verblijft. In 1652 zegt het verslag: *De koster is een deugniet en weinig betrouwbaar*. Volgens Frans Michem³ was dit Adriaen Dhondt, de vader van de hoger genoemde Georgius.

De familie Verhoeye

Philippus Verhoeye

Philippus Verhoeye is de eerste koster die de functie uitsluitend in Zeveren uitoefent. Hij was gehuwd met Suzanna De Lie. Hij is tevens onderwijzer, landbouwer en winkelier. Hij bewoont met zijn gezin de *kosterije*, nu Leeuwstraat 8. De nu verbouwde woning had de voorgevel en ingang langs de zuidkant, met de toegang op *het wegeltje*, nu Meulengeleide, en zo rechtstreeks over het kerkhof naar de kerk. Het kerkhof was toen nauwelijks afgesloten, slechts met een beukenhaag, en het gras van het kerkhof mocht gemaaid worden door de koster. Zijn schapen mochten echter niet op het kerkhof grazen.

Pieter Jozef Verhoeye

Pieter Jozef Verhoeye, geboren in Zeveren in 1751 volgt zijn vader op als koster, nu eens volledig dan weer voor enkele weken. Hij huwt met Isabella Catherina Van Dierdonck, geboren in Zeveren in 1766. Zij sterft er op 4 december 1809, amper 43 jaar oud, als gevolg van late kraamkoorts. Hij overlijdt in Zeveren op 31 oktober 1821.

¹ S. DE GROOTE, *De visitatieverslagen van bisschop Triest in de parochie Zeveren (1623-1654)*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXVII (1996), afl. 4, p. 288-297.

² S. DE GROOTE, a.w.

³ F. MICHEM, *Vinkt. Kerk en parochie*, Vinkt, 1971.

Karel Franciscus Verhoeye

Op 11 november 1821 wordt de derde Verhoeye, nu Karel Franciscus koster in Zeveren. Het is de zoon van Pieter Jozef en de kleinzoon van Philippus. Hij werd geboren in Zeveren in 1797 en huwt er met Serafine Van Hee, eveneens in Zeveren geboren op 8 juli 1823. Hij was tevens onderwijzer en plaatselijke ontvanger. Het echtpaar Verhoeye-Van Hee heeft minstens zeven kinderen, allen in Zeveren geboren.

Eén van hen, August Verhoeye wordt de vierde koster uit de stam Verhoeye in Zeveren.

August Verhoeye

Hij is tevens onderwijzer, landbouwer en winkelier. Hij werd in Zeveren geboren op 6 juni 1833 en werd de eerste gediplomeerde onderwijzer in Zeveren. Hij had gestudeerd aan de bisschoppelijke normaalschool voor onderwijzers en koster te Sint-Niklaas.⁴ Op 1 november 1865 neemt hij, als hij naar Lotenhulle verhuist en daar onderwijzer wordt, ontslag als koster-orgelist in Zeveren.

Franciscus De Schepper

Gedurende een korte periode rond de Franse Revolutie is Franciscus De Schepper koster in Zeveren.⁵

Wij weten dat de koster-onderwijzers op het einde van het Ancien Regime, Verhoeye Philippus en De Schepper Franciscus om beurt onderwijs gaven en koster waren.

En toen onze gewesten, na de slag van Fleurus, bij het Franse Rijk werden ingelijfd, werd de zoon van Franciscus De Schepper onderwijzer-koster in Zeveren.

Deze Johannes De Schepper, zoon van Franciscus en Marie Francisca Heyerick (die zelf de dochter was van Andreas Heyerick en Elisabeth Santeman - in sommige archieven Sutterman genoemd) is de bekende voorvader van een hele familie onderwijzers De Schepper in het Gentse en het Waasland.⁶

⁴ G. VAN STEENKISTE, *Het onderwijs in Zeveren*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXVI (1995), afl. 2, p. 79-107.

⁵ G. VAN STEENKISTE, *a.w.*

⁶ G. VAN STEENKISTE, *De familie Heyerick*, in *Leiestam*, jg. 2 (1994), p. 76.

Johannes De Schepper weigerde in 1794 de eed van haat aan het koningschap en trouw aan het bewind van dat ogenblik af te leggen. Pastoor De Raedt, die solidair met de bijna voltallige clerus, eveneens de eed weigerde af te leggen, ging zich verstoppen bij (here) boeren in Zeveren.

Koster De Schepper werd uit zijn beroep van onderwijzer ontzet en als koster was het volledig gedaan, vermits er geen eredienst meer toegelaten was in de kerk van Zeveren.

Door de versoepeling van de oorspronkelijke harde maatregelen (wet van 11 floreal van het jaar 10 (1 mei 1802)) liet men de eredienst in de kerken opnieuw toe en zo kon Franciscus De Schepper opnieuw het kosterschap uitoefenen bij pastoor Versluys die pastoor De Raedt had opgevolgd.⁷

De Schepper bleef, om beurten met Verhoeye, het ambt van koster en onderwijzer uitoefenen in Zeveren tot hij op 27 augustus 1823 naar Vinkt verhuisde om daar onderwijzer te worden. Zijn dienst als burgemeester was gebrekkig en slordig en uit dit ambt werd hij ontzet.⁸

Het orgel

Het lijkt mij noodzakelijk eerst de geschiedenis van het orgel van de Sint-Amanduskerk in Zeveren te behandelen vooraleer wij het hebben over de eerste koster-orgelist in Zeveren: Jean Baptist Vander Slooten.

Het orgel van de Sint-Amanduskerk van Zeveren is wettelijk beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 19 augustus 1980 (Belgisch Staatsblad van 29 oktober 1980). In de loop van 1980 werden nog 82 andere orgels wettelijk beschermd, o.a. het orgel van de Sint-Laurentiuskerk van Poesele dat als één van de merkwaardigste instrumenten van de 19de-eeuwse orgelbouwer Leonard Lovaert in Vlaanderen moet aangezien worden.⁹

Wij richten onze aandacht op het orgel van de Sint-Amanduskerk van Zeveren.

⁷ G. VAN STEENKISTE, *Zeveren bouwt een nieuwe kerk*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXII (1997), afl. 1, p. 6-26.

⁸ G. VAN STEENKISTE, *De burgemeesters van Zeveren (1830-1970)*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXXI, afl. 1, p. 13-26.

⁹ A. BOLLAERT, *De orgelbouwers Lovaert uit Nevele en hun voorouders*, in *Mensen van Toen*, jg. 7 (1997), afl. 3, p. 50-72.

Wanneer de voorzitter van de kerkfabriek in de loop van de maand november 1980 het bericht krijgt dat het orgel in Zeveren geklasseerd werd als monument lijkt iedereen verrast. Het ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse cultuur deelt mede in verband met het historische orgel van Zeveren:

“Aangezien blijkt dat het een belangrijk instrument betreft, dient het met de grootste zorg te worden behandeld. Wanneer zich problemen zouden stellen in verband met het behoud, het onderhoud en de restauratie moge ik u verzoeken hierover contact op te nemen met de orgeldeskundige bij de Rijksdienst voor Monumenten en Landschapszorg”.

Wij moeten vaststellen dat op dit ogenblik het orgel van de Sint-Amanduskerk volledig in verval is en dreigt als historisch waardevol instrument verloren te gaan als niet zeer dringend maatregelen genomen worden. Wij nemen aan dat de bezorgdheid die het klasseren heeft verhaast en de aanbevelingen van het Ministerie niet werden opgevolgd of enige bekommernis over het behoud van dit stuk van het historisch patrimonium heeft opgeroepen.

Het orgel in Zeveren werd gebouwd door François Loret, geboren in Dendermonde op 6 april 1808 en overleden in Mechelen op 17 november 1877, orgelbouwer uit Buggenhout. Hij werkt een tijdje samen met zijn schoonbroer Hendrik Vermeersch. Zij maakten in 1843 samen het orgel van de Sint-Amanduskerk van Zeveren, dat gebouwd werd in hun werkplaatsen in Sint-Niklaas. Later ging Loret in Mechelen wonen waar hij o.a. het befaamd historisch orgel van de abdijkerk van Averbode vervaardigde. Over de hele wereld zijn Loret-orgels bekend.

Wij mogen Fr. Loret als de eerste romantische orgelbouwer van Vlaanderen aanzien en reeds in 1835 verwierf hij een uniek patent op belangrijke verbeteringen in de orgelbouw met tinnen pijpen, wat aanzienlijk goedkoper uitviel.

Het orgel van Fr. Loret en H. Vermeersch is het eerste orgel in de kerk van Zeveren. Op 23 februari 1836 neemt de kerkfabriek van de Sint-Amanduskerk in Zeveren het besluit om een orgel aan te kopen. De kostprijs wordt geraamd op 941 BEF. Het duurt echter tot in 1842 voor er aan de uitvoering wordt gedacht. Wij lezen in het verslag van de vergadering van 23 februari 1836, opgesteld op 17 april 1842, gehouden onder het voorzitterschap van Johannes Franciscus Vaernewijck, met pastoor Engelbertus

Buysse als secretaris en Johannes Lambert, Charles De Wever en Johannes Franciscus Claeys als leden, het volgende:

“Wij leden van de succurale kerke van Zeveren, kanton Deynze, in onze buytengewoone vergaederinge van den drij en twintigsten february 1800 zes en dertig hebben besloten en terzelvertijd doen excentreren of te doen placeren een kerkorgel in onze kerke de welke tot dan toe noyt geene en hadde gehad, door den heer Lorret (en Vermeersch) te Sint-Nicolaus, Land van Waes, aan de somme van salvo justo 960 fr., welke heden betaelt is en tot nu wel voldoet.”

Het orgel heeft als belangrijkste kenmerken: de 54 toetsen van het enige klavier zijn uit grenenhout (grove den) en belegd met een kunststof, er zijn vier registerknoppen met witte porseleinen plaatjes die de registernaam vermelden; de dispositie: viola 8, bourdon 8, prestant 4, en trompette 8, en de pijpen ervoor zijn van lood.

Wanneer de kerk in 1860 gesloopt wordt¹⁰ zal het orgel, met kast en blaasbalg naar Geraardsbergen bij orgelbouwer Delmuylle August gevoerd worden. Men begroot de onkosten op 500 BEF. Het wordt hersteld en vernieuwd, op het oksaal van de nieuwe kerk geplaatst in 1871. Uit de inzamelingen die onder pastoor Peleman in Zeveren gehouden worden voor allerlei bijkomende werken aan de nieuwe kerk wordt een som van 679,43 BEF besteed aan het orgel en voor de aankoop van een nieuwe blaasbalg. De gebroeders Bekaert, timmerlui en smeden in Zeveren¹¹ maken de orgelkast en bevestigen de verschillende onderdelen. Tot in de jaren 1970, als onder koster-orgelist Roger Martens een elektrische blaasbalg geïnstalleerd wordt, zijn er steeds orgeltrapsters en orgeltrappers vergoed door de kerkfabriek.

De verschillende pastoors en de leden van de kerkfabriek hebben in het verleden veel belang gehecht aan het orgel. Wij vinden in de rekeningen van de kerkfabriek vele zware of minder belangrijke rekeningen voor herstellingswerken aan het orgel. Zo zien wij in 1887 belangrijke werken aan het orgel uitgevoerd door orgelbouwer Pieter Vergaert uit Gent, voor

¹⁰ G. VAN STEENKISTE, *Zeveren bouwt een nieuwe kerk*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXII (1991), afl. 1, p. 6-26.

¹¹ De Bekaertsweg loopt van de Leeuwstraat (op het dorp) naar “De Smesse”, de vroegere woon- en werkplaats van de familie Bekaert.

253 BEF. In 1907 werkt orgelbouwer Vergaert opnieuw voor 455 BEF aan het orgel.

Orgelbouwer Reygaert uit Geraardsbergen herstelt in 1927 het door de oorlog in 1914-18 geteisterde orgel, vooral wegens het opblazen van de kerktoeren, voor 17.550 BEF. De volledige som wordt verhaald als oorlogsschade. De laatst geboekte herstellingen gebeuren onder pastoor Albert Roelandts.

KOSTER-ORGELISTEN

Johannes Baptist Vander Sloten

Korte tijd voor de installatie van het eerste orgel in Zeveren op 17 april 1842 wordt Johannes Baptist Vander Sloten als koster-orgelist benoemd op 16 februari 1842. Hij wordt aangetrokken om de plaatsing van het orgel te begeleiden. Hij woonde in Zeveren, maar is nergens als inwoner vermeld. Wij menen te mogen aannemen dat hij inwoonde bij Bellarminus Strobbe die kerkbaljuw was en vanwege de kerkfabriek voor dit ambt een vergoeding kreeg ook voor hulp aan de koster verleend.

Wel vinden wij Vander Sloten als getuige bij een overlijden in Zeveren in de maand juli van 1842 en een laatste keer als getuige bij een huwelijk op 14 juli 1843. Hij is dan koster en onderwijzer. Na deze datum is er voornog geen spoor te vinden over J. B. Vander Sloten, noch als onderwijzer, noch als koster of orgelist en neemt de hoger genoemde Verhoeve opnieuw het ambt op, al of niet samen met zijn zoon August, tot deze op 1 november 1865 ontslag neemt.

Familie De Decker

Frederik De Decker wordt dan koster-orgelist in Zeveren. Hij is de zoon van J. B. en Coleta Mestach. Hij wordt in het lijstje van parochianen van Zeveren, opgeteld en bijgehouden door pastoor Engelbert Buysse, vermeld als koster, kamslager met een "*koeiplek*". Op een andere lijst van inwoners is hij ook onderwijzer. En in de bevolkingsregisters is hij aangeduid als landbouwer en "*waskeersmaeker*".

Frederik De Decker is geboren in Lotenhulle op 15 juli 1808 en gestorven te Zeveren op 10 januari 1870. Hij huwt met Rosalie De Poorter die in Lotenhulle geboren is in 1812 en komt naar Zeveren wonen als hij koster-orgelist wordt na J.B. Vander Sloten in het jaar 1844, nadat hij in Meigem

was beland na zijn huwelijk.

Het gezin Frederik De Decker-Rosalie De Poorter krijgt zeven kinderen en woont in de "kosterije", nu Leeuwstraat 8.

Wanneer het gezin naar Vinkt verhuist en één van de zonen, Charles-Louis De Decker op 7 oktober 1869 uit Roubaix, waarheen hij op 27 juli 1867 vertrok, terug naar Zeveren komt wonen (Izegemse Heerweg 27) wordt hij koster en orgelist.

Charles-Louis (of Karel Lodewijk) De Decker is geboren in Meigem op 28 augustus 1837 en huwt met Maria Christina Quintijn. Als ze in 1869 naar Zeveren komen wonen hebben zij een kind, Elodia Rosalie. Uit dit huwelijk worden nog 9 kinderen geboren.

Een broer van Charles-Louis is de onderwijzer Camiel De Decker, de vader van de bekende Josué De Decker.¹²

Tijdens de schoolstrijd na de wet van 1 juli 1879 wordt de koster Charles-Louis De Decker, ofschoon niet gediplomeerd, in 1881 als onderwijzer aangesteld in de nieuwe katholieke school voor meisjes en jongens. De strijd tussen de twee broers wordt heftig; met tot gevolg dat Camiel De Decker op 18 april 1882 Zeveren verlaat om hoofdonderwijzer te worden in Aalter. De school van Charles-Louis loopt leeg na de nieuwe onderwijs-wet van 20 september 1884.

Hij blijft koster en landbouwer en wordt ook winkelier. Zijn wedde als koster-orgelist is even groot als de vergoeding die hij krijgt om de kerk te kuisen. Zo ontvangt hij bijvoorbeeld in 1886 de volgende sommen: jaarwedde koster 47,5 BEF; jaarwedde voor gestichte en niet gestichte diensten 59,22 BEF; vergoeding voor diensten voor priesters en weldoeners 6,54 BEF; voor loven tijdens het jaar 9 BEF; vieren van feestdagen en aposteldagen 30 BEF; kuisen van de kerk 45 BEF. Hij moet echter 5 BEF betalen voor het gebruik van het kerkhofgras.

Conrad Tijtgat die kleermaker en winkelier is, wordt in die periode kerkzanger en kerkbaljuw en krijgt daarvoor 25 BEF als jaarwedde.

Als Charles-Louis met zijn gezin in 1888 opnieuw naar Roubaix verhuist, krijgt Zeveren een nieuwe koster.

¹² S. DE GROOTE, *Josué De Decker (1878-1953), activist en hoogleraar*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXIII (1992), afl. 1, p. 3-55.

Jules De Reuse

Jules De Reuse wordt door pastoor Jules Roels als koster-orgelist op 5 januari 1889 in opvolging van koster De Decker aangesteld in Zeveren. Wij noteren dat Conrad Tijtgat, de gewezen kerkbaljuw, en Odo Coucquyt, de nieuwe kerkbaljuw en de klokluiders als getuigen optreden. De gebroeders René en Jules Van Hoe zijn dan misdienaars.

Het kosterschap is niet te onderschatten, want elke morgen moet hij er zijn voor de pastoor om alles in gereedheid te brengen voor de goddelijke diensten. En op hoogdagen en andere belangrijke feesten is de kerk open voor de gelovigen om 4 uur. Hij komt als ongehuwde inwoner bij de nieuwe kerkbaljuw Odo Coucquyt die met zijn tweelingzuster woont in de Lange Meeskantstraat, nu nummer 5.¹³ Hij was op 6 juli 1850 in Heusden geboren en op 1 oktober 1891 vertrekt hij naar Gent om daar koster-orgelist te worden in een grote parochie met hogere inkomsten.

Frans De Ketelaere

Frans De Ketelaere wordt als nieuwe koster-orgelist in Zeveren benoemd op 27 september 1891. Voorheen was hij koster in Bachte en woonde hij in St.-Martens-Latem.¹⁴ Hij is geboren in Vosselare op 6 november 1849. Na zijn benoeming in Zeveren komt hij met zijn echtgenote Stephania Danneels die geboren is in St.-Martens-Lerne op 3 februari 1858, wonen in de gekende "kosterije". Zij baten er een kruidenierswinkel uit. Het gemeentebestuur benoemt hem ook als klokluiders met een prestatie van 1 uur per dag. Vanaf 27 januari 1893 vervangt hij voor een maand Edmond Bruyneel als onderwijzer van de gemeenteschool, hoewel hij over geen onderwijzersdiploma beschikt. Na een vruchtbare loopbaan als koster-orgelist in Zeveren, maar vooral als kruidenier-winkelier, verlaat hij Zeveren om in de St.-Jozefsparochie in Aalst koster-orgelist te worden. Zijn enige zoon, Charles-Jozef De Ketelaere, geboren in Zeveren op 8 maart 1895, had in Aalst reeds Sylvia Vander Plaetsen leren kennen. Hij

¹³ De woning stond in feite langs de Broeklos. Deze weg was de losweg tussen de Izegemse Heirweg en de Broeken (nu beschermd natuurgebied) langs de Zeverenbeek.

¹⁴ S. DE GROOTE en G. VAN STEENKISTE, *Fotoboek over het dorp Zeveren*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXVIII (1997), afl. 2, p. 149.

trad met haar in het huwelijk op 1 september 1921.

Frans De Ketelaere en zijn echtgenote Stephania Danneels sterven kort na elkaar in Aalst; zij op 18 januari 1927, hij op 21 januari 1927.

Zuster Helena

Toen Frans De Ketelaere Zeveren verlaten had in 1922 werd niet zo vlug een nieuwe koster-orgelist gevonden. Uiteindelijk lag de oplossing in het klooster, waar intussen vijf kloosterzusters waren komen wonen.¹⁵

Zuster Helena, in Zeveren geboren als Elvira Tijtgat op 22 juli 1885 als dochter van kleermaker Conrad Tijtgat en Coleta De Vos, werd teruggeroepen uit het klooster van de Franciscanessen in Vinkt om in Zeveren schoolhoofd te worden van de meisjesschool. Zij leerde vlug na een rudimentaire opleiding het orgel bespelen en werd dus orgeliste. Zuster Pharaïlde (Clementine Van Cauwenberghe) had een mooie, goed gevormde stem en werd voorzangeres en uit de toen bloeiende Maria Congregatie voor "Jonge Dochters" werden enkele zangeressen geselecteerd. De andere kloosterzusters deden met de hulp van de huishoudster van pastoor Stockman het kosterwerk.

Odo Coucquyt werd als klokluider en kerkbaljuw aangesteld en kreeg als onderkoster een kleine bijkomende vergoeding om onder andere de processiewegen te onderhouden en de pastoor te begeleiden bij berechtingen en ziekenbezoeken.

Tijdens de periode van de kloosterzusters als kosteressen en orgelisten deed pastoor Vanden Abeele een proeve met een mannenkoor tijdens de maandelijkse Communie van de H. Hartbond die was opgericht in de jaren dertig. De drie "tenoren" die in het koorgestoelte van de kerk plaatsnamen waren: René Van Hoe, Adrien Van Hecke en René Dhondt, de drie dichtste geburen van de kerk.

Roger Vander Eecken

Toen Leon Braet als pastoor in Zeveren kwam op 15 mei 1936, zocht hij een andere oplossing om de goddelijke diensten op te luisteren.

¹⁵ G. VAN STEENKISTE, *Kloosterzusters in Zeveren*, in *Mensen van Toen*, jg. 6 (1996), afl. 4, p. 83-86.

De zoon van de koster-orgelist van Vinkt, August Roger Hector Vander Eecken had bij zijn vader wat orgelervaring opgedaan en was goed bij stem. Hij beantwoordde de vraag van de pastoor positief.

Roger Vander Eecken werd geboren te Vinkt op 2 november 1913 als jongste zoon uit het kroostrijke gezin van Petrus Bernard Vander Eecken en Marie Valerie Standaert.

Wij vonden geen sporen van een parochiaal zangkoor onder leiding van de koster-orgelist, wel vele orgeltrapsters en orgeltrappers, want de blaasbalg werd nog steeds bediend met de voeten. En toch was René Van Hoe, “*menierke*” en/of “*benierke*” in de volksmond, steeds trouw op post als kerkzanger.

Wanneer hij op 23 mei 1946 huwt met Angèle Van Daele en als bediende verhuist naar Gent, Ottergemse Steenweg 17, blijft hij officieel koster-orgelist in Zeveren, maar is sinds het einde van 1940 niet meer op het oksaal te zien.

Intussen was hij ook als gemeentesecretaris benoemd in Meigem en Grammene in het jaar 1940. Na de fusie van Grammene en Meigem met de stad Deinze, werd hij nog gedurende enkele weken bediende van de Stad Deinze.¹⁶

In Meigem waar hij na de oorlog was komen wonen en later in Poesele als orgelist heeft hij steeds zijn stem geleend om de kerkelijke diensten op te luisteren. Hij is in Gent overleden.

Charles De Vleesschauwer

De student Charles De Vleesschauwer kwam de dienst als koster-orgelist in de Sint-Amandusparochie in Zeveren verzekeren vanaf december 1940 tot augustus 1944. Pastoor Leo Van der Meersch die zelf een goede zanger was, stimuleerde de student muzikale opvoeding Charles De Vleesschauwer om een koortje op te richten. Het lukte zeer goed om een groep meisjes en vrouwen bijeen te brengen om een kerkkoor te vormen. Vrij vlug na het beëindigen van zijn opdracht in Zeveren werd hij muziekleraar in verschillende scholen en leraar esthetica in de humanioraklassen van de vrije katholieke scholen in Deinze.

Charles René De Vleesschauwer werd geboren te Petegem-Deinze op 19 juli 1920 als oudste kind van Emiel Achiël, rustend stationsoverste en

¹⁶ Y. VANDEN BRANDE, *Deinze en de fusies*, Deinze, 1997.

Celina Elisa Maria De Baere. Het gezin De Vleeschauwer-De Baere krijgt nog twee dochters; zij kwamen op 31 maart 1938 naar Deinze (Guido Gezellelaan) wonen, over Petegem-Deinze, Zonnebeke, Hansbeke en terug Petegem-Deinze.

Roger Martens

Op 1 augustus 1944 wordt Roger Martens, amper 19 jaar, koster-orgelist in Zeveren, na een vlugge opleiding bij koster-orgelist en muziekleraar A. Latte van Nazareth. Pastoor Leo Vander Meersch die een kinderkoortje had opgericht, schoolde Roger in de Latijnse teksten en de eenvoudigste Gregoriaanse gezangen.

Roger Martens werd geboren in Knesselare op 5 februari 1925 als zoon van Arthur en Euphrasie De Kimpe. De zoon uit het eerste huwelijk van Euphrasie De Kimpe, André Strobbe, was vanaf 1941 tot aan zijn huwelijk met Adrienne Moerman van Meigem kerkbaljuw en klokluider in Zeveren. Koster-orgelist Martens die zelf over geen sterk stemgeluid beschikte, wist zich te omringen met een stevig mannenkoor. Wij weten dat zeker de volgende inwoners van Zeveren dit koor stoffeerden: Leon Arickx, Cyriel Cocquyt, Roger De Keukelaere, Cyriel De Waele, Jozef De Witte, Astère Goeteyn, Noël Huys, Carlos Moreels, André Van Laeken, René Van Laeken. Twee ervan, Cyriel De Waele en Noël Huys, zijn nu nog steeds gewaardeerde leden van het parochiaal koor.

Hij huwde met Ilona De Kocker en het gezin kreeg drie zonen. Aanvankelijk ging het jonge gezin inwonen bij de ouders van Roger in het nu gesloopte "Gemeentehuis".

Roger was daarenboven smid en automecanicien en hij hielp 's zondags na de hoogmis bij zijn ouders in de herberg. Af en toe was hij ook behulpzaam in de kruidenierszaak van zijn tante Elisa Martens en na haar overlijden bij zijn moeder die de winkel verder uitbaatte.

Tijdens de twee laatste jaren van de oorlog 1940-45 was hij soms als bediende tijdelijk in dienst van het gemeentebestuur van Zeveren.

In de jaren tachtig bouwde het gezin Martens-De Kockere een nieuwe woning en ging er wonen, nu Leeuwstraat 5. Roger verbleef er tot aan zijn overlijden op 23 juni 1997 in Deinze.

Intussen had hij reeds na een conflict met pastoor Albert Roelandts tijdens de kruisdagen van 1963 ontslag genomen als koster-orgelist.

Het is merkwaardig dat de familie Martens in Zeveren tot en met de gene-

ratie van Roger, over vader en grootvader in het dagelijks leven steeds bekend waren als Colle en niet als Martens. De vele genealogische opzoeken die wij hieromtrent deden brachten geen klaarheid over de bijnaam Colle. De zonen van Roger noemt men echter zonder aarzeling Martens.

Albert Supply

Een ietwat eigenaardige figuur was Albert Emiel Supply die gedurende een korte periode, een paar jaren, het ambt van orgelist in Zeveren uitoefende. Na het plotse ontslag van Roger Martens als koster-orgelist was het zoeken naar een opvolger. Het kosterschap werd officieus gedaan door Raymond De Keukelaere en voor (de zang en) het orgelspel kon pastoor Albert Roelandts een beroep doen op een inwijkeling die in zijn betere jaren wel een goede pianist was geweest, namelijk Albert Emiel Supply. Toen hij zich ontfermde over het orgel was hij reeds 62 jaar oud en wat men noemt “door het leven getekend”.

Hij was geboren in Kortrijk op 11 januari 1901 als zoon van Charles Emiel en Celina Marie Vander Plancke. Hij huwde te Moeskroen op 11 mei 1927 een vijftien jaar ouder vrouw, Anna Lagast, die geboren was te Wielsbeke op 20 mei 1886 als dochter van Jean François en Julienne De Schepper. Het paar bleef kinderloos.

Toen de echtelingen Supply-Lagast op 6 augustus 1941 naar Deinze kwamen wonen, Oude Brugse Poort 55, was Albert handelsreiziger en hield Anna een winkeltje voor nieuwkuis. Zij kwamen van Gent, Begijnengracht 78. Het ging hen in Deinze niet voor de wind en ze kwamen naar Zeveren wonen, in een thans gesloopte woning, Leeuwstraat 37. In Zeveren was hij ingeschreven als verzekeringsagent en zijn echtgenote “zonder beroep”.

Toen ziekte en allerlei tegenslagen te veel werden om zelfstandig te wonen, werden ze in het bejaardenhuis in Ruiselede opgenomen waar zij beiden kort na elkaar zijn overleden.

Blanche Cocquyt

En toen werd Blanche Cocquyt orgeliste. Zij is geboren in Deinze op 14 maart 1937 als dochter van Cyriel en Germaine De Bels. Het gezin Cocquyt-De Bels woonde in de Wierookstraat nr. 38, thans Leeuwstraat, tot ze naar Deinze verhuisden op een appartement in het nieuwe complex, vroeger Volksskring en Gildehuis. Blanche was lerares in Nazareth in de

school voor kinderverzorgsters.

Als jeugdleidster had zij reeds ervaring opgedaan als koorleidster en weldra richtte zij een gemengd parochiaal zangkoor op. Blanche Cocquyt kreeg als jong meisje haar eerste muzikale opleiding bij de koster-orgelist van Vinkt, Irené Lambert. In het begin van de jaren vijftig leerde zij bij hem de beginselen van notenleer en piano. Weldra volgde zij in de stedelijke muziekacademie van Deinze de lessen van piano. Toen de beroemde priester-muziekpedagoog Ignace De Sutter zijn bekende cursussen en studiewerken inrichtte om de koster-orgelisten te vervolmaken in de volkszang, was Blanche één van de ijverige leerlingen. Ignace De Sutter was een West-Vlaamse priester die in Gent tot priester werd gewijd. Nadat hij enkele jaren leraar was geweest in het Sint-Hendrikscollege te Deinze werd hij leraar aan de Bisschoppelijke Normaalschool voor koster, onderwijzers en regenten in Sint-Niklaas.¹⁷

Zangeressen en zangers gingen en kwamen en zo werd een jubileumviering, 25 jaar parochiaal zangkoor van de Sint-Amandusparochie Zeveren, op touw gezet op Pinksteren van het jaar 2000, met decoratie-uitreikingen: gouden, zilveren en bronzen eretekens St.-Bavo. De trouwe leden met 25 en meer jaren dienst werden onder de felicitaties bedolven en met het ereteken vereerd. Wie zijn zij? Uiteraard Blanche Cocquyt en haar zuster Bernadette Cocquyt, Noël Huys, Guido Demarey en zijn echtgenote Christiane Cocquyt, Joris Vanhee, Paula Moreels en Jacqueline Moreels en Denise Mestdag. De hoogste onderscheiding kreeg Cyriel De Waele voor zijn ongeveer halve eeuw dienstbaarheid aan kerk, parochie en zangkoor. Het huidig meerstemmig gemengd parochiaal zangkoor van de Sint-Amandusparochie van Zeveren telt ongeveer 20 leden.

BESLUIT

Toen wij voor de keuze geplaatst werden om de officiële kosterlijst te volgen of de werkelijke plaatselijke toestand, hebben wij geopteerd voor de virtuele aanwezigheid en dienstbaarheid in Zeveren. Vooral omdat in de theoretische kosterlijst van de benoemingen enkele namen ontbreken die werkelijk in Zeveren als koster en/of orgelist dienst hebben gedaan. Wij

¹⁷ W. JONCKHEERE, *Ignace De Sutter in Deinze*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis der Stad Deinze*, nr. 53 (1986), p. 251-280.

dachten dat het goed was dat de veelal vergeten groep van dienstbaren aan de parochie en dorpsgemeenschap onze aandacht kreeg en dat hun gedachten en nagedachtenis de belangstelling van de huidige generatie verdient. Een andere groep die ook onze belangstelling gaande houdt en die wij in dit artikel sporadisch vermeldde, is die van misdienaars, kerkbaljuws en andere helpers in het parochiaal leven. Wellicht komt deze groep ook in de toekomst aan de beurt.

Gilbert VAN STEENKISTE, Zeveren

VERBETERINGEN BIJ VROEGERE ARTIKELEN

E. Vaernewijck, Van Bachte-Maria-Lerne tot Merendree. Geboorte en bloei van de Vlaamse Poëziedagen, in Het Land van Nevele, jg. 31 (2000), afl. 2, p. 83-188.

Op pagina 122 staat een foto afgebeeld met o.m. volgende vermelding: “De priester rechts van Basiel De Craene is de jezuïet Marcel Brauns, daarnaast naar alle waarschijnlijkheid Maurits Van Vossolle”.

Van ons medelid Romain Coppens uit Lovendegem ontvingen we volgende verbetering:

“De priester naast Brauns is Jozef Schoorman, geboren te Gent op 30 maart 1881, onderpastoor in Waarschoot op 26 december 1919 en pastoor van de nieuw opgerichte parochie Beke (Waarschoot) op 30 juni 1930. Hij nam ontslag op 15 oktober 1962 en overleed te Waarschoot op 10 december 1912”.

J. Luyssaert, Oorlogsrelaas van Florimond Pynaert, de Landegemse vrijwilliger 1914-1918, in Het Land van Nevele, jg. 32 (2001), p. 119-155.

Op pagina 152-154 werd als bijlage 3 een lijst afgedrukt van de burgerlijke slachtoffers van Hansbeke in oktober-november 1918.

Bij het samenstellen van die lijst was het ons ontgaan dat ons gewezen bestuurslid Albert Martens reeds meer dan 10 jaar geleden een lijst heeft gepubliceerd in zijn artikel *Oorlogsmonumenten en oorlogsslachtoffers te Hansbeke*, in *Het Land van Nevele*, jg. 21 (1990), afl. 2, p. 112-121. In die komt echter Augusta Bruneel niet voor.

Redactie

OPSTELWEDSTRIJD 2001

“DE SCHOOL VAN MIJN GROOTOUDERS”, bekroonde opstellen

Om bij de jeugd de zin voor geschiedenis te stimuleren, gaf de heemkundige kring in de voorbije jaren aan de basisscholen uit de dorpen van het historische Land van Nevele per deelgemeente een prijs aan de leerling(e) die het hoogste cijfer voor het vak geschiedenis op school behaalde.

In 2001 ontwierpen we een andere formule voor de toekenning van die prijs. Aan de leerlingen van het zesde leerjaar werd gevraagd een opstel te schrijven met als titel: “De school van mijn grootvader/grootmoeder”. Voor informatie over dit onderwerp konden de leerlingen terecht bij iemand van hun grootouders, maar de didactische uitwerking van deze schrijfoopdracht lieten we over aan de creativiteit van de betreffende leerkrachten, omdat zij hiervoor het best geplaatst zijn.

Per deelgemeente werd het beste opstel beloond met een waardevol jeugdboek over een geschiedkundig onderwerp.

De leesjury bestaande uit mevrouw Mariette Claeys (Landegem) en de heren Arnold Strobbe (Lotenhulle) en Jan Luysaert (Merendree) bekroonde volgende opstellen: Jan Bresseleers (Vrije Basisschool Hansbeke), Jolien Van Hecke (Vrije Basisschool Merendree), Leen De Neve (Sint-Vincentiuschool Nevele) en Sylvie Demuysere (Lotenhulle). Jammer genoeg kregen we van de andere basisscholen uit ons werkgebied geen enkel teken van leven...

Om onze jonge auteurs aan te moedigen verder te schrijven en verder in hun familiegeschiedenis te zoeken, drukken we hun opstel af.

Redactie

DE SCHOOL IN GROOTMOEDERS TIJD

“Oma, ik moet een opstel schrijven over ‘De school in grootmoeders tijd’. Ga jij mij helpen, oma, en jij ook, opa? Want ik kan heel veel vertellen over vandaag, maar van vroeger weet ik niet zo veel.”

Met deze vraag op het puntje van mijn tong, ging ik vorige week op bezoek bij oma en opa.

Opa en oma, die allebei reeds een flink eind in de zeventig zijn, keken mekaar eens aan en hadden eventjes de tijd nodig om het klokje 65 jaar terug te draaien en weer een jongen en een meisje van elf, twaalf jaar te worden. Maar de school van toen kwam hen weer levendig voor de geest.

“Jongen,” zei opa, “wat wij moesten doen, dat was veel leren: rekenen vooral en taal. Vooral hoofdrekenen en metriek stelsel waren mijn lievelingsvakken.”

Als een echte journalist onderbrak ik opa onmiddellijk en zei: “Niet zo snel, opa, vertel mij eerst eens waar je naar school ging en hoe je klas eruit zag en dat soort dingen meer!”

Enigszins verbaasd zei hij: “In Aalter natuurlijk, waar ik woonde. Wij moesten te voet naar school, hoor. Een fiets had ik toen nog niet en over een auto, jongen, daar werd nog niet eens over gesproken in een familie als de onze. ‘s Middags gingen wij thuis eten. Toen was het niet zo dat de kinderen een warme maaltijd kregen op school. Alleen de jongens die van heel ver kwamen, mochten hun boterhammen op school opeten.

Wij hadden een grote klas, met hoge ramen en de meester stond vooraan op een trede. Die meester, jongen, daar hadden wij toch een beetje schrik van. Die moest maar tegen het bord tikken en we waren stil - allemaal - en wij zaten nochtans met veel in de klas, 40 of meer, denk ik. Maar er waren natuurlijk ook jongens die zich niet goed gedroegen en die kregen dan wel eens van de lat of moesten in de hoek gaan staan met hun handen op hun hoofd. Veel babbelen deden wij niet want meestal was de meester aan het woord of moesten wij in stilte werken. Oefeningen op een lei, maar toch ook al veel in schriften. Zoals ik zei, hadden we veel rekenen en taal, maar ook aardrijkskunde, geschiedenis en landbouwkunde. Ja, wij moesten leren groenten keken, want eten was belangrijk hoor!

In de speeltijd mochten we voetballen en als het niet regende werd er ook veel gebikkeld”.

“Wij speelden met de hinkelblok,” mengt oma zich in het gesprek. “Of we speelden verstoppertje”.

Oma zegt dat ze hetzelfde moest leren als opa, maar ze op een meisjes-school les kreeg. Ze kreeg les huishoudkunde en ‘snit en naad’. Maar

omdat ze goed kon lezen, mocht zij dikwijls voorlezen uit de gewijde geschiedenis, terwijl de andere meisjes hun naaiwerk deden. Turnen deden ze niet veel. De zuster die les gaf, liet hen wel eens oefeningen doen, buiten, als het goed weer was. Turnkledij was er niet voor de gewone kinderen. Oma zegt nu nog altijd dat ze het jammer vindt dat ze door de oorlogsomstandigheden niet langer naar school mocht gaan.

Opa kon door het “Fonds voor de meestbegaafden” na het 7^e studiejaar toch naar het college om er de humaniora te volgen. Maar ook voor hem stak de oorlog stokken tussen de wielen en hij is nooit piloot kunnen worden, waar hij van droomde.

Opa zegt: “Wie zijn best doet, kan nu eigenlijk worden wat hij wil. Het is spijtig dat de kinderen dat niet altijd goed beseffen”. Ik heb beloofd zijn wijze woorden nooit te vergeten!

Jan BRESSELEERS, Hansbeke

DE SCHOOL VAN MIJN GROOTOUDERS

Toen mijn grootmoeder nog jong was, zag de lagere school er anders uit. De school in Bellem begon om 8.30 u. en die eindigde 's middags om 11.30 u. In de namiddag begon die weer om 13.30 u. en eindigde die om 16.00 u. Eerst gingen ze te voet naar school, samen met de buurkinderen. Na een tijdje met de fiets, alleen. Want in die tijd hadden er niet veel mensen een fiets. De leerkrachten bestonden uit kloosterzusters en juffen die niet getrouwd waren. Wanneer die trouwden mochten ze geen leerkracht meer zijn. Dus waren er geen meesters.

Het schoolgebouw was al oud maar nog goed bruikbaar. Er was een grote speelplaats waar ze veel seizoengebonden spelletjes speelden zoals koordspringen in de lente, balspelletjes in de herfst.... Op de speelplaats speelde iedereen mee. Niemand mocht in een klein groepje of alleen spelen.

De klassen waren redelijk goed verwarmd met houtkachels. Het was wel zo wie het dichtst bij de kachel zat, had wat warmer dan iemand die ver van de kachel zat.

Om oefeningen te schrijven gebruikte men een lei en een griffel. Om mooi te schrijven gebruikten ze een pen, die ze in een inktpot dopten. De lessen waren algemeen niet zo moeilijk. Huiswerk hadden ze niet zoveel. Ze kregen ook een soort rapport. Maar het was geen mapje met op elk vak punten. Het was gewoon een blad met op elk vak een beoordeling: flink, zeer goed, ...

Ook de schooldagen waren anders. De maandag, dinsdag, woensdag, donderdag en vrijdag gingen ze een hele dag naar school. Ook op zaterdagvoormiddag was het school.

Zelfs hun kledij was anders. Ze droegen een zwart schortje met lange mouwen, met witte kousen die boven de knieën moesten komen. Ze moesten wel opletten dat hun kleren niet vuil waren. Dat vonden de leerkrachten onhygiënisch. Dan zeiden ze: "Jij, bent geen net kind!".

Als schoeisel droegen ze klompen. Wanneer ze in de klas waren droegen ze pantoffels. Heel veel straf kregen ze niet. Als ze straf kregen dan kregen ze een berisping en dan moesten ze ook straf schrijven. Ze kregen ook veel straf als ze te laat waren op school. Dan moesten ze op hun blote knieën, 10 min. lang, op een kokosmat zitten.

In die tijd ging men tot zijn 14 jaar naar de lagere school. Daarna gingen ze werken. De kinderen die iets rijker waren, gingen tot hun 10 jaar naar de lagere school. Daarna gingen ze naar de kostschool tot hun 16 jaar, daarna ging men werken of hielp men bij zijn ouders. De school zag er vroeger anders uit.

Grootouder: Marie-Cecile Verdonck, 74 jaar.

Jolien VAN HECKE, Merendree

DE SCHOOL VAN MIJN GROOTVADER

Hoe het vroeger was op school? Ja..., weet je wat de meester altijd deed? Hij had een vast snoepritueel. Hij kon zo geniepig een stuk chocolade uit zijn broekzak nemen. Daarna wreef hij zo onschuldig mogelijk met zijn duim en wijsvinger over zijn bovenlip en liet het stukje *fondant* smelten in

zijn mond, maar wij moesten *gebaren* dat we het niet zagen en doen alsof we aan het werk waren.

Soms kregen de meesters een bijnaam... 'k Herinner me nog dat we toen spraken van de "chocola-eter". Dat werd wel eens(censuur).

Er werd toen ook veel met de knickers gespeeld en niet altijd volgens de regels. Wanneer onze klompen bijna versleten waren, kwamen er onderaan soms gaatjes in. We gingen dan onopvallend op een ander marbel staan en op die manier hadden we altijd winst.

En de meester..., die had zo'n houten regeltje. Het was wel een beetje krom, maar het kon je kneukeltjes doen gloeien als een kolenvuur. "Ik kan er nog van meespreken", zegt Roger en hij wrijft zachtjes over zijn kneukeltjes. "Ik geloof dat hij zelfs een matrakske had".

Alle oefeningen moesten we op de lei schrijven, alleen voor schoonschrift schreven we met de pen. Iedereen deed zijn best en we schreven op ons mooist!

De zaterdag was het dan voor ons ook school.

Typisch voor die periode was dat we na schooltijd allemaal clubs of ben-dekes vormden. Meestal speelden we dan oorlogske. We hadden zelfs maskers en helmen om op ons hoofd te zetten.

Niettegenstaande de moeilijke periode waarin we opgroeiden, vonden we het als kind toch een leuke tijd.

Wanneer de meesters werden opgeroepen voor de oorlog, kwamen juffrouwen les geven. Wij maakten er nu en dan wel eens misbruik van en om ons koest te houden, mochten we dan boekjes lezen. Dat was o.a. Vlaamse Filmpjes of boekjes van "Ivanhoe".

Als straf moesten we soms wel honderd regels schrijven: "Ik moet zwijgen". Iemand had zelfs een systeem uitgevonden waardoor je vier regels in een keer kon schrijven. Het heeft hem veel opgebracht.

De meikevers waren nog niet zo zeldzaam als nu en het gebeurde meer dan eens dat er enkele in de klas rondvlogen. Tot grote ergernis van de meester

natuurlijk.

De meesters traden soms streng op en sloten je op in het kolenkot. Gelukkig lagen de dakpannen niet al te goed vast en konden we zo ontsnappen.

Het zijn natuurlijk de deugnieterijen die ons het best bijbleven, maar de meeste dagen kenden het normale verloop. De meester gaf les aan de grote kant terwijl de kleine kant oefeningen schreef. Nu en dan wisselde de meester van kant. Sommige dingen deden we met geheel de klas, o.a. tekenen, lichamelijke opvoeding, zingen. Een favoriet was het Kempenlied. Het was ook de gewoonte dat meneer pastoor om de week eens in de klas kwam.

Gelukkig is dat in deze tijd allemaal veranderd.

Leen DE NEVE, Nevele

OPA,... JE BENT HIER BIJ MIJ!

Het was een warme zomeravond, de zon scheen door het zolderraampje. Het was wel fijn om bij je opa en oma te logeren en... op zolder te snuffelen. De oude klasfoto's boeiden me. Ik keek verder in de doos. Ooh,... ik haalde een oud versleten schriftje uit de doos. Met grote sierlijke letters stond erop geschreven: dagboek van Piens Robert. Hé, hield opa een dagboek bij? Zonder verder na te denken, sloeg ik een bladzijde om...

2 mei 1928

Liefste dagboek,

Vandaag heb ik je gekocht! Je hebt veel geld gekost in deze bittere tijden! In onze school heeft alleen de meester pen, inktpot en wat verfrommeld papier, wij schrijven op een lei met een griffel.

Liefste dagboek ik geef je een naampje: André. Zo heb ik een nieuw vriendje bij!

Een pen had ik gekregen van meter voor m'n Eerste Communie. Echt een waardevolle schat!

4 mei 1928

Liefste André,

Vandaag zaten we weer op de schoolbanken. De hoofdonderwijzer kwam in de klas. Albert was vergeten zijn petje af te doen! Daarom werd hij op de vingers getikt en moest hij op zijn knieën zitten.

Zusje is vandaag ziek.

18 mei 1928

Liefste André

Dat is een tijdje geleden.

Zusje is nog altijd ziek! Iedere morgen krijgt ze mijn havermout. Geld voor medicijnen hebben we niet! Daarom doe ik wel 7 gebedjes aan Onze-Lieve-Heer!

Vandaag deed ik in school gymnastiek.

20 mei 1928

Liefste André

Ik ben vandaag gevallen in de kiezelsteentjes van de speelplaats. Er zijn ook zoveel putten! Mama heeft me verzorgd. Ze vertelde me dat ze verpleegster was in de oorlog. Ze zei ook dat we toen moesten onderduiken. De deur was verstopt achter een boekenkast!

'k Herinner me er niet veel van want ik was toen pas één jaar. Maar ik ben nu 10, en zit dus in de vierde klas. Grote zus, Marie-Claire, zit in de zevende klas! Klein zusje gaat nog niet naar school.

Morgen komt Eerwaarde Heer Pastoor!

21 mei 1928

Liefste André

Iedere morgen loop ik niet goed. Ik ga niet graag naar school bij meester Roose. Ik word misselijk als ik het grote gebouw zie, de smalle gangen, alle klompjes op een rij,... en die strenge maatregelen! BAH! Geef mij maar meester Kampvoet!

Maar vandaag was het anders; ik had al mijn punten voor Catechismus! Mama was heel fier op me. Ze zegt als ik zo voort doe, krijg ik zeker de strik rond m'n arm bij mijn Heilig Vormsel!

Ik leer goed, ook al snap ik niks van die moeilijke woorden!

25 mei 1928

Liefste André,

Mijn griffel is kapot! Ik kon er niets aan doen. De meester zei dat het mijn schuld was! Jozef had hem laten vallen. Ik werd op de vingers getikt. Ik wou zeggen dat het niet mijn schuld was. Dat hielp niet. Hij dreigde ermee dat ik naar de hoofdonderwijzer moest. Dus ik zweeg. Ik heb de pest aan meester Roose!

We leerden vandaag het Belgisch volkslied.

28 mei 1928

Liefste André,

Zusje is dood! Ze had een longontsteking vertelde mama! Het is hier een droevige sfeer!

30 mei 1928.

Liefste André,

Nog altijd een triestige stemming.

Grote zus, Marie Claire is haar lievelingsjuf kwijt. De juf is getrouwd, dus mag ze dan geen les meer geven! Zus zegt dat de nieuwe juf kijkt of ze wel een broek aan hebben, omdat ze anders stiekem zouden plassen onder hun wijde lange rokken. Gek hé!

2 juni 1928

Liefste André,

Gisteren was het processie! Dat is het enige feest dat we hebben! We droegen de Heilige Beelden voorop!

Mama kon terug eens lachen, even was ze zusje vergeten!

5 juni 1928

Liefste André,

Jozef had stiekem wat kattenkwaad uitgehaald; hij heeft de kolenkachel doen branden! Gans de klas was vol met zwarte mist.

12 juni 1928

Liefste André,

Maarten had op school nieuwe knickers mee. Wat is die rijk!

Liefste André,
Dit schriftje is vol, jammer!

Ik sloeg het schriftje dicht. Wat een rare tijd dacht ik!
Ik keek verder in de doos, er zat geen schriftje meer in. Ik holde de trap af
want ik wilde de vondst aan opa tonen.

Opa, opa,...!

Opa verroerde niet. Ik was in paniek, dus riep ik oma.

3 minuten later stond de ambulance klaar. Na vier dagen volgde de begra-
fenis. Er rolde een traan over m'n wang. Mama troostte me. Opeens dacht
ik aan het dagboek. Mama, opa is niet dood, hij leeft! Ik toonde het dag-
boek aan mama. Mama zette een glimlach op.

En... ik viel in slaap met het dagboek tussen m'n armen geklemd en
dacht...

Opa is niet dood, hij is hier bij mij!

Sylvie DEMUYSERE, Lotenhulle

VERSLAGEN

Zondag 8 juli 2001 - Uitreiking bedevaartvaantjes H. Donatus in de kerk van Poesele

Op initiatief van onze kring werden tijdens de hoogmis van de tweede zondag van juli opnieuw bedevaartvaantjes uitgereikt van de heilige Donatus. De afbeelding van dit jaar is afkomstig van een bidprentje dat eind de 19de en begin de 20ste eeuw werd verspreid in Vlaanderen en vooral in de streek van Aalst. Het prentje werd gedrukt bij Pieter Daens te Aalst. Het stelt de Donderheilige voor als Romeins soldaat die met zijn schild drie blikseminslagen afweert.

Het vaantje, een gelijkbenige driehoek (basis 17 cm, hoogte 19 cm) werd gedrukt op grasgroen 80 gr. recyclagepapier. De oplage bedraagt 130 exemplaren waarvan er 72 werden uitgedeeld tijdens de zegening met de relikwie van de heilige.

A.B.

HET LAND VAN NEVELE ON-LINE

Sinds 22 september van vorig jaar beschikt onze vereniging over een website (www.landvannevele.com). Alle gegevens over onze vereniging en de volledige bibliografie van onze tijdschriften kan erop geraadpleegd worden. Met de zoeker kan op dit ogenblik in zo'n 248 documenten worden gezocht. Enkele artikels uit de eerste jaargangen van ons heemkundig tijdschrift staan er eveneens op. Tot nu toe zijn de bijdragen tot 1974 gepubliceerd. Deze worden in de toekomst verder aangevuld met de volgende jaargangen.

Tot op heden werd onze website ruim 1600 keer geraadpleegd. Het grootste deel van de bezoekers komt uiteraard uit België (81%). We kregen ook bezoekers uit Nederland, de Verenigde Staten, Frankrijk, Canada, Zweden, Oostenrijk, Duitsland, Zwitserland, Nieuw-Zeeland, het Verenigd Koninkrijk, Australië, Luxemburg, Spanje, Finland, Italië, Israël, Brazilië, Argentinië en Puerto Rico.

Aan de hand van de vragen die we reeds via de website kregen van personen die op zoek zijn naar hun voorouders en van studenten die voor hun (eind)werk gegevens zoeken over onze streek, kunnen we besluiten dat onze website reeds tijdens het eerste jaar een groot succes is.

C.D.G.

**Bibliotheek van de heemkundige kring
"Het Land van Nevele"
Veldestraat 49, 9850 Merendree**

De bibliotheek is voor iedereen toegankelijk elke eerste zondag van de maand van 10 uur tot 12 uur (niet in juli) en na telefonische afspraak met Jan Luyssaert (09/371.60.53). De catalogus op onze tijdschriften *Het Land van Nevele* en *Mensen van Toen* kan ook geraadpleegd worden in de Gemeentelijke Bibliotheek van Nevele, Stationsstraat 20, Landegem

Bibliothecaris

Julien Scherpereel, Hammeken 21, 9850 Merendree

Bestuur

André Bollaert (secretaris dagelijkse werking)

Irène Buysse

Wim De Clercq

Stefaan De Groot

Lieven De Ruyck (secretaris tijdschriftadministratie)

Yvonne De Keere

Daniël D'Hooge

Jan Luyssaert (voorzitter)

Marcel Michiels

Hugo Schaeck

Julien Scherpereel (bibliothecaris)

Arnold Strobbe (ondervoorzitter)

Eddy Verstraete

Website

<http://landvannevele.com>

E-mail

info@landvannevele.com